

Hukuk Fakültesi Dergisi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Faculty of Law Review

ISSN: 2651-4141 e-ISSN: 2667-4068
Cilt / Volume XXVIII Ocak / January 2024 Sayı / No. 1

ROMA HUKUKU PERSPEKTİFİNDEN XV. YÜZYIL
POLONYA'SINDA SUÇ VE CEZA SİSTEMİ

CRIME AND PUNISHMENT SYSTEM OF XV-TH CENTURY POLAND
FROM THE PERSPECTIVE OF ROMAN LAW

Ebru Emine OĞUZ*

ÖZET

[10.34246/ahbvuhfd.1336689](https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1336689)

Roma Hukuku, Polonya'da Geç Orta Çağ döneminin suç ve ceza sistemi üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Dolayısıyla suçlar tıpkı Roma Hukuku'nda olduğu gibi iki kategoride ele alınmış; hırsızlık, dolandırıcılık ve cinayet ağır suçlar olarak kabul edilirken; küçük hırsızlıklar, ufak yaralamalar veya hakaretler daha hafif suçlar şeklinde değerlendirilmiştir. Suçlarla mücadele kapsamında ise suç işleyen kişileri yargulamak ve suçlulara uygun cezaları vermekle mahkemeler; genellikle de kraliyet mahkemeleri sorumlu kılınmıştır. Verilen cezaların insanlık dışı veya aşırı olmaması ilkesinin geçerli olduğu Polonya'da uygulanan para, hapis, sürgün ya da çeşitli fiziksel cezaların yanı sıra suçluların toplum hizmeti yapmaları veya malvarlıklarına el konulması da yaygın ceza şekilleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, suçluların hakları da korunmuştur. Suçlulara masumiyet karinesine dayalı olarak savunma hakkı verilmiş ve mahkemelerde adil yargılama yapılması şart koşulmuştur. Roma Hukuku'nun etkisiyle gelişmiş olan Geç Orta Çağ Polonya suç ve ceza sistemi, adaletin sağlanması amacıyla düzenlenmiş olsa da, dönemin hem sosyal hem de siyasî koşullarının, ceza sistemi ve uygulamaları üzerinde etkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ağırlıklı olarak yabancı kaynaklar kullanılarak hazırlanan bu çalışmamızda, Roma Hukuku açısından XV. yüzyıl Polonya Krallığı'nın suç ve ceza sistemi ele alınmıştır.

* Dr., e-posta: ouzebru2000@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1653-3325, DOI: 10.34246/ahbvuhfd.1336689.

- Atıf Şekli | **Cite As:** Oğuz E. E., "Roma Hukuku Perspektifinden XV. Yüzyıl Polonya'sında Suç ve Ceza Sistemi", *AHBVÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(1), 2024, s.435-469
- İntihal / **Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / *This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.*

Anahtar Kelimeler: Geç Orta Çağ, Roma Hukuku, Polonya, Magdeburg Yasası, Suç, Ceza

ABSTRACT

Roman Law had a significant influence on the criminal justice system of Late Medieval Poland. Therefore, crimes were handled in two categories, just like in Roman Law; while theft, fraud, and murder were considered as serious crimes; petty thefts, minor injuries or insults were considered as lesser offences. In the fight against crime, courts, often royal courts, were made responsible for judging offenders and handing out appropriate punishments. In addition to fines, imprisonment, exile or various physical punishments applied in Poland, where the principle of not being inhuman or excessive in punishment was valid, the criminals' performing community service or confiscating their assets were among the common forms of punishment. However, the rights of criminals were also protected. Criminals were granted the right of defence based on the presumption of innocence and fair trials in courts were stipulated. Although the Late Medieval Polish crime and punishment system, which developed under the influence of Roman Law, was designed to ensure justice, it should be noted that both the social and political conditions of the period were influential on the punishment system and its practices. In this study, which was mainly prepared by using foreign sources, the crime and punishment system of the XVth-century Polish Kingdom is discussed in terms of Roman Law.

Keywords: Late Middle Ages, Roman Law, Poland, Magdeburg Law, Crime, Punishment

EXTENDED ABSTRACT

From the perspective of Roman law, the criminal justice system of XVth-century Poland shows both similarities and differences. This was primarily due to Poland's not being an independent kingdom and a centralized government structure during that period. As a result, the applicable legal systems had undergone changes depending on different regions and communities. During the Middle Ages, Poland, like many other European legal systems, was influenced by Roman Law. This influence had manifested itself in various aspects of governance and law. In particular, many principles and laws of ancient Roman law were integrated into Poland's legal system. Roman Law contained certain principles regarding crime and punishment. Largely influenced by this legal system, Poland had also adopted basic principles such as fair trials for offenders, evidence-based decision-making, and proportional punishment. In this respect, there were similarities between the two legal systems.

However, as mentioned, Poland was not yet a unified state, which led some social and regional differences. This means that the influence of Roman law could vary due to geographical and cultural distinctions. The emerging inequalities were not solely due to geographical and cultural reasons. In the XVth-century, Poland had a strong

feudal system that led to differences in crime and punishment practices in different strata of society. The feudal lords had the authority to impose their own penalties on their lands, which also empowered them to decide on the punishments for those under their protection. Therefore, the implementation of crime and punishment measures in Poland was affected both by the influence of Roman law and the existence of a robust feudal system which led to different practices among different segments of society. Since the feudal lords had the power to enforce their own penal provisions on their own lands, they had the power to punish those under their patronage. To summarize briefly, lords had the right to establish their own justice in XVth-century Poland.

With regard to criminal sanctions, in both Roman and XVth-century Poland, penalties could vary depending on the seriousness of the crime and the status of the offender. Crimes such as murder and theft led to the death penalty or corporal punishment, while fines and exile were also used as alternative penalties.

The differences between the two legal systems were influenced by geographical, cultural, and societal factors, but religion played the most significant role in this regard. During the Middle Ages, religion had a considerable impact on various aspects of life, including law. In Poland, which was predominantly influenced by Western Christianity, Catholic norms had a profound effect on the penal system. The Church played an effective role in determining crimes and punishments, sometimes even facilitated the implementation of punishments through religious ceremonies.

Furthermore the legal structure, particularly in the early XIVth-century, was significantly affected by the extensive expansion and reorganization of both rural and urban settlements that had continued for two centuries, as well as the consequences of German expansionism in Poland. The Magdeburg Law, recognized in Poland during the Late Middle Ages, played an important role in this context. Different versions of this law were implemented in accordance with regional needs and one of these versions was known as Weichbild. In Weichbild, practical considerations led to certain changes being made rather than creating an entirely new law to meet the needs of society of the Polish Kingdom. As a result, various aspects of life in the kingdom were affected ranging from urban administration to the establishment of justice, from criminal law to inheritance regulations and from property transfers to legal obligations.

In conclusion, it can be said that the crime and punishment system in XVth-century Poland was quite complex and diverse. Although Roman law had some influence on the fundamental principles of Polish law, the political, social, and religious factors of the period also played a crucial role in shaping this system.

GİRİŞ

Roma İmparatorluğu'na ait bir hukuk sistemi olan Roma Hukuku, günümüz Batı Avrupa'sında uygulanan hukuk sistemlerinin temelini teşkil

etmektedir. Roma'nın kuruluşu (M. Ö. 753) ile uygulanmaya başlayan bu hukuk sistemi, Doğu Roma İmparatorluğu'nun 1453 yılındaki yıkılışına kadar pek çok açıdan değişime uğrayarak, Roma-Yunan Hukuku, Roma-Bizans ya da Bizans Hukuku adını almıştır.¹ Hatta temel siyasî, kültürel ve sosyal kurumları Roma'dan birer miras olan Bizanslıların, imparatorluklarının çöküşüne dek kendilerini 'Romalılar'; imparator ve prenslerini ise 'Roma imparatorları' şeklinde adlandırmaları, Roma Hukuku'nun Bizans hukuk sisteminin temelini teşkil ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.² Adaleti sağlamak ve kendilerini koruyamayanları korumak üzere hukuku kullanmanın yollarını bulmak için uzun süre devam eden mücadele, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının (479) ardından daha da kritik bir hale gelmiştir. Böylece Erken Orta Çağ dönemi boyunca birleşik hukuk sistemi uygulayan merkezî otoritenin çökmesi neticesinde, keyfi davranışları ve suiistimali önlemek için zorunlu olarak başka hukuk sistemleri ve adli prosedürler ortaya çıkmıştır.³ Zayıfı güçlüye karşı korumak için tasarlanan bu düzenlemeler genellikle akrabalık ve aile hakları; mülkiyet hakları; kadın hakları; kişisel yaralanmalarda tazminat ve kamuya açık yargılama hakkı (Aleniyet İlkesi) gibi hususları içermektedir.⁴ Geç Orta Çağ döneminde Roma Hukuku, tıpkı Avrupa ülkelerinde olduğu üzere Polonya'da da üniversitelerin açılmasıyla birlikte etkisini göstermeye başlamıştır. Roma Hukuku, her ne kadar merkezî otoriteyi güçlendirme eğiliminde olsa da, Polonya Krallığı'nın hükümdarları tarafından, anlaşmazlıkları çözmeye doğrultusunda benimsenerek, hukukun tüm alanlarına yansımıştır. Söz konusu alanlardan biri de ceza hukuku olmuştur. Polonya Krallığı, Geç Orta Çağ döneminde Roma Hukuku etkisiyle benimsemiş olduğu birçok prensibi, adaletin yerine getirilmesi amacıyla suç ve ceza sistemi üzerinde uygulamıştır. Ancak dönemin sosyal ve siyasî koşullarının, ceza sistemi ve uygulamaları üzerinde etkili olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Konuya ilişkin yerli ve

¹ Özcan Karadeniz Çelebicin, *Roma Hukuku*, 18. Baskı, Turhan Kitabevi, 2020, s. 1.

² Srdan Šarkić, 'The Influence of Byzantine Law in East Central Europe' in Šary, P. Lectures on East Central European Legal History, Miskolc, Central European Academic Publishing, 2022, s. 41.

³ Bunlar Kanon Hukuku, post-Roma Vulgar Hukuku, Frank Hukuku, İskandinav Hukuku, Anglo-Sakson Müşterek Hukuku, Erken Norman Hukuku, Feodal Hukuk, Vizigot Kanunları, Cermen Hukuku ve ayrıca Volksrecht olarak bilinen çeşitli yerel hukuk sistemlerinden gelen yasalar olmuştur P. J. Geary, *Before France and Germany*, Oxford University Press, 1988, s. 95.

⁴ P. G. Lauren, "The Foundations of Justice and Human Rights in Early Texts and Thought", Dinah Shelton (Ed.), *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2013, s. 17.

yabancı kaynakların içinde özellikle Maciej Mikuła'ya ait olan 'Municipal Magdeburg Law (*Ius municipale Magdeburgense*) in Late Medieval Poland' adlı eserin temel alındığı makalemizde Roma Hukuku perspektifinden XV. yüzyılda Polonya'daki suç ve ceza sistemi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

I. ROMA HUKUKU'NDA SUÇ ve CEZA SİSTEMİ

Roma dönemindeki mahkemelerde hukuk, tıpkı bizim 'medenî' ve 'ceza' şeklinde ayırdığımız gibi 'özel' ve 'kamusal' olarak ikiye ayrılmaktadır. Hem özel hukuk hem de kamu hukukunda suç ve ceza arasındaki ilişki eski Romalılar tarafından doğal bir durum şeklinde nitelendirilmekte; suçun olduğu yerde cezanın da varlığı kabul edilmektedir. Roma hukuk anlayışına göre ceza kaçınılmazdır ve suç işleyen (*maleficium*) hiç kimse bu sorumluluktan kaçmamaktadır.⁵ Roma Hukuku'nda hırsızlık, saldırı ve cinayet de dâhil olmak üzere bazı temel suçlar özel kategoride yer almakta; ancak daha ziyade siyasî içerikli ve toplumu bir bütün olarak etkileyen meseleler (örneğin seçim rüşveti veya görevi kötüye kullanma vb.) ise kamu suçları kapsamında değerlendirilmektedir.⁶

Roma Hukuku'na göre vatana ihanet, düşmanla iş birliği, devletin önde gelenlerine suikast gibi suçlar topluma zarar vermeleri sebebiyle *delicta publica*⁷ (kamu suçları) ya da *crimia* kapsamına dâhil edilmekte ve suçlular devlet adına cezalandırılmaktadır. Söz konusu cezalar arasında ise sürgün, para cezası ve idam yer almaktadır. Burada bahsi geçen para cezası, işlenen kamu suçlarından ötürü verilmekte ve mağdura değil, devlet hazinesine

⁵ Krzysztof Amielańczyk, "Purposes and Function of Public Punishment in Roman Law in the Perspective of Justinian's Codification", 4 (80) *Studis Prawiczone*, 2019, s. 21.

⁶ A. M. Riggsby, *Roman Law and the Legal World of the Romans*, Cambridge University Press, 2010, s. 195.

⁷ Kamunun menfaatini gözeten ve kamuya ilişkin hukuk 'kamu hukuku'; bireylerin menfaatlerini gözeten ve onları koruyan hukuk ise 'özel hukuk' şeklinde ifade edilmektedir (Aydın Aybay, Rona Aybay, *Hukuka Giriş*, Genişletmiş 8. Baskı (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 394 2012) 129). İlişkilerin tarafları açısından değerlendirilecek olursa taraflardan birinin devlet olduğu hallerde uygulanan hukuk 'kamu hukuku'; tarafların bireylerden oluşması durumunda uygulanan hukuk 'özel hukuk'tur Kemal Gözler, *Hukuka Giriş* 10. Baskı (Ekin Yayınları, 2013, s. 65-68. Egemenlik ve hâkimiyet teorisine göre kamu hukukunda devletin iradesi esastır. Devlet, egemen yetkileri doğrultusunda bireyleri cezalandırabilmekte, mallarını zorla kamulaştırabilmekte ve vergi almaktadır. Özel hukuk münasebetlerinde ise bireyin iradesi temel unsurdur. Bireyin istek ve iradesi dışında hukukî ilişkilerin kurulması, şekillenmesi mümkün olmamaktadır. Bu açıklamalara bağlı olarak Roma Hukuku açısından değerlendirildiğinde Roma Devleti ile ilgili olan hukuk 'kamu hukuku'; bireylerin menfaatlerine ilişkin hukuk 'özel hukuk' şeklinde kabul edilmektedir Aybay, Aybay, s. 129-132.

ödenmektedir.⁸ *Furtum* (hırsızlık), *rapina* (gasp), *damnum iniuria datum* (mala zarar verme), *iniuria* (kişiliğe tecavüz), *dolus* (hile), *aliento in fraudem creditorum* (alacaklılardan mal kaçırma) gibi suçlar '*delicta privata*'⁹ (özel suçlar) şeklinde adlandırılmakta; bu tarz fiillerden kaynaklanan para cezaları *actione poenalis* ile sadece failden talep edilmektedir. Ödenen bu bedelin, kamu suçu karşılığında ödenen '*poenæ*'dan¹⁰ farkı ise devlete değil, mağdur ya da mirasçılara ödenmesidir.¹¹

'Ceza' anlamına gelmekte olan ve ilk olarak On İki Levha Kanunları'nda, özel suçlara karşılık ödenen 'diyet' manasında kullanılan Latince '*poenæ*' kelimesi¹², Roma Hukuku kapsamında farklı hukukî kavramlara karşılık gelmektedir. Eski Hukuk Dönemi'nde maddî tazminat ve ceza arasında bir fark olmadığından, Roma Hukuku kaynaklarında ceza şartı, '*poenæ*', yani 'ceza' şeklinde geçmektedir.¹³ Roma Hukuku'nda tıpkı günümüzde olduğu üzere kişilerin hukukî münasebetlerinden doğan borçlarını teminat altına alma yollarından biri de cezaî şarttır. Cezaî şart, akdedilen bir sözleşmenin yerine

⁸ Özcan Karadeniz Çelebican, *Roma Hukuku*, Yeni Medenî Kanuna Göre Uyarlanmış 13. Basım, Turhan Kitabevi 2008, s. 248.

⁹ Roma Hukukunda yer alan haksız fiiller (*delicta*) ve özel suçların (*delicta privata*) kamunun değil, yalnızca şahısların yararına aykırı olması sebebiyle cezalandırılmaları da devlet yerine, kişilere bırakılmıştır. Bu durumda, haksızlığa uğrayan kişi 'şahsi oç'e başvurmaktadır. Ancak mağdurun karşı taraftan güçsüz olması, bir kez daha zarar görmesini muhtemel kıldığından 'kısas usulü' uygulamaya konulmuştur. Söz konusu uygulama bazı sakıncalarından ötürü mağdurun zararının para ile karşılanmasına, yani 'ihtiyarî diyet usulüne dönüştürülmüştür. Başlarda tarafların anlaşmalarına tabi olmayan bu usul, 'zorunlu diyet' haline gelmiştir (Çelebican (n 1) 248). Bahsedilen para cezaları ise ceza davası niteliğindeki *actio poenalis* ve buna ek olarak *actio reipersecutoria* (tazminat davası) vasıtasıyla talep edilmiştir. Özel suçların karşılığında ödenmesi şart koşulan diyet (para cezası), ilk olarak On İki Levha Kanunları'nda yer almıştır. Suçun tipine bağlı olarak cezası sürgün edilme ya da malların müsadereyi olan söz konusu özel suçlar kapsamında öldürme (*homicium*), zina (*adulterium*), tecavüz (*raptus mullerium*), adam kaçırma, çocuk düşürme, özgür Romalıların Roma Devleti dâhil inde köle olarak satılmalarını (*plagium*) da bulunmaktadır (Halide Gökçe Türkoğlu, *Roma Hukukunda Suç ve Ceza*, Seçkin Yayıncılık, 2014, s. 61-89).

¹⁰ Poenæ: Geniş anlamıyla hukukî açıdan hem söz konusu olan cezayı hem de borcunu yerine getirmeyen borçludan talep edilen bir miktar para cezasını ifade eden kavramdır Ziya Umur, *Roma Hukuku Lügati*, Fakülteler Matbaası, 1983, s. 159.

¹¹ Bülent Tahiroğlu, "Roma Hukukunda Suçların Genel Nitelikleri ve Modern Türk Hukukuna Etkileri, Türk- İtalyan Karşılaştırmalı Ceza Hukuku I, Türk ve Roma Hukukunun Genel Sorunları", Prof. Dr. Yener Ünver (Ed.), 2014, s. 34.

¹² Paul Koschaker; Kudret Ayiter, *Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, D. E. Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları 1993, s. 26.

¹³ Wilhelm Sjörger, *Ueber die Römische Conventionalstrafe und die Strafklauseln der Fränkischen Urkunden*, Carl Heymanns, Verlag, 1896, s. 5.

getirilmemesi durumunda alacaklıya ödenmesi kararlaştırılan bir miktar paraya karşılık gelen cezayı ifade etmektedir. Ancak bu anlaşma esas borcu ortadan kaldırmadığından, alacaklı söz konusu bedeli almaktan vazgeçerek asıl borç konusunun yerine getirilmesi talebinde bulunabilmektedir. Kısaca ifade edecek olursak tanımlamalara göre cezaî şart, borçlunun borcunu hiç ya da belirlenen sürede ifa etmemesi halinde ödemesi gereken edim ve bu edimin kararlaştırıldığı hukukî muameledir.¹⁴ Ayrıca cezaî şart zarara uğrayan kimseyi, zararını ispat yükünden de kurtarmaktadır.¹⁵

Roma Hukuku'na göre borçlu olan kimsenin bir davranışa aykırı davranması durumunda bir miktar para ödeme taahhüdünde bulunması anlamındaki cezaî şart, o dönemlerde iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri Türk Hukuku'nda da olduğu gibi yapma ya da yapmama şeklindeki bir davranışın, hiç veya kararlaştırıldığı gibi gerçekleşmemesi durumunda belirli miktar para ödeneceğinin taahhüt edilmesidir. Burada sözü edilen gerçek cezaî şarttır. Ancak Roma Hukuku'nda gerçek olmayan veya bağımsız ceza şartı olarak nitelendirilen bir diğer unsur daha mevcuttur. Önceden borçlanılmamış bir yapma ya da yapmama eyleminin ortaya çıkmasını sağlayan bu cezaî şart türünde, taraflar arasında şarta bağlı ve yalnızca cezaî şart edimine yönelik bir borç mevzu bahis olmaktadır. Buna karşılık gerçek cezaî şartta ise ana borç ve ona bağlı ceza şartından kaynaklanan borç olmak üzere iki borç bulunmaktadır.¹⁶

Roma Hukuku'nda da ceza (*poenæ*), ana borca *stipulatio*¹⁷ vasıtasıyla ilave edilirse, *stipulatio poena* meydana gelmektedir. Dolayısıyla *stipulatio poenæ* cezaî şartın taahhüt edilmesini ifade etmektedir. *Stipulatio poena* ile kararlaştırılan cezaî şart edimi de '*poenæ*'yı teşkil etmektedir.¹⁸ O halde '*stipulatio poenæ*' ile, ödenmemesi durumunda ceza koşulunun taahhüt

¹⁴ Nilgün Dinçer Araz, "Roma Hukukunda Ceza Koşulu (*Stipulatio Poenae*)", Ankara Üniversitesi SBE, Özel Hukuk Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2018, s. 8.

¹⁵ Sevgi Kayak, "Roma Hukukunda Cezaî Şart", *İÜHF C. LXIV*, 1, 2006, s. 237.

¹⁶ Bülent Erdoğan/ Bülent Tahiroğlu, *Roma Hukuku Pratik Çalışmaları-Meseleleri*, Ekin Yayınevi, 2014, s. 244.

¹⁷ *Stipulatio*: Roma'nın ilk dönemlerinden itibaren görülen çok önemli bir hukukî işlemdir. Zira Roma'da taraflar arasındaki her hukukî münasebetten borç ortaya çıkmamaktadır. Bir borcun doğmasını sağlamak için *stipulationun* kullanılması gerekmektedir. Bu sebeple *stipulatio* hem bir akit türü hem bir borç kaynağı hem de bir şekil şartı rollerine sahiptir Ziya Umur, *Roma Hukuku Lügati*, Fakülteler Matbaası, 1983, s. 240.

¹⁸ Rolf Knütel, *Stipulatio Poenae*, Studien zur Römischen Vertragsstrafe, Böhlau, Verlag, 1976, s. 6.

edilmesi, yani cezaî şartın kararlaştırılması belirtilmektedir. Justinianus'un *Institutiones*'inde cezaî şart '*poenæ*' ve '*clausula*' kemeleriyle ifade edilmektedir. Roma Hukuku'nda cezaî şarta karşılık gelen ortak bir kavram olmayıp, kullanılan tüm kavramlar ise cezaî şartın sadece bir özelliğini yansıtmaktadır.¹⁹ *Poenæ* kelimesi (ceza şartı) ayrıca özel (*delicta privata*) ve kamu suçlarının (*delicta publica*) müeyyidesine, miras bırakanın nihaî isteği şeklinde vasiyetine eklediği yüklemelere ve Roma Usul Hukuku'ndaki birtakım yaptırımlara karşılık olarak da kullanılmaktadır.²⁰

A. Roma Hukuku'ndaki Bazı Ceza Türleri

Roma tarihinin oldukça geç dönemlerine kadar müstakil ceza mahkemeleri mevcut değildir ve söz konusu mahkemelerin ilki M. Ö. 149 yılında teşkil edilmiştir. M. Ö. 2. yüzyılın ortalarından itibaren meclis önünde gerçekleştirilen yargılamalar, alıştığımız türden yargılamalara benzeyen bir prosedür ile değiştirilmeye başlamıştır. Her suçun yargılanması için, aralarında küçük usul farklılıkları olan ayrı birer mahkeme kurulmuştur. Bölge savcısı, başsavcı veya başka herhangi bir devlet görevlisi bulunmamaktadır. Soruşturma sistemi ise seçim rüşveti, cinayet, isyan, sahtecilik, kamu malı hırsızlığı ve vatana ihanet suçlarını yargılamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu noktada cezalarla ilgili bir hususun belirtilmesi gerekmektedir. Zira suçların birçoğu 'ölüm' cezasını kapsamaktadır. Ancak teorik olarak infazı istenen ölüm cezası, pratikte Roma vatandaşlarına nadiren uygulanmış veya hiç uygulanmamıştır.²¹ İdam cezası, Prenslük Dönemi'nde Cumhuriyet Dönemi'ne göre çok daha sık yerine getirilmiş olup; birçok türü sürgün cezasına dönüştürülmüştür. Ağır cezaların ise caydırıcı (önleyici) fakat aynı zamanda da misilleme niteliğine sahip oldukları anlaşılmaktadır.²²

Roma Hukuku'ndaki çoğu ceza çeşidi, bu hukukun en eski kaynağı olan On İki Levha Kanunları'nda açıkça belirtilmektedir. Söz konusu ceza türleri arasında su ve ateş kullanımının yasaklanması; suçlunun, toplumdan dışlanmasının (*aeque et ignis interdictio*) yanı sıra Roma vatandaşının ayrıcalıklarından mahrum bırakılması (*exsilium*) yer almaktadır. Bu ceza aslında vatana ihanet suçu kapsamında olup, toplumdan dışlanma ya da sürgün edilme anlamına gelmekte ve ölüm cezasından sonra en ağır ikinci

¹⁹ Kayak, s. 238.

²⁰ Umur, s. 159.

²¹ Umur, s. 196-198.

²² Amielańczyk, s. 29.

suçu teşkil etmektedir. Bahsedilen cezanın dışında Roma Hukuku'nda ölüm cezası/idam cezasına karşılık olarak özgürlükten yoksun bırakma ve para cezaları mevcuttur.²³ Kafa kesmek, kılıçla yaralamak, asmak, denizde veya nehirde boğmak Klasik Çağ'da idam cezasını infaz etmenin olağan yolları olmuştur²⁴. Ölüm cezasının diğer özel türleri arasında ise çarpmaya girmek, yakmak, suçluları sirklerdeki vahşi hayvanların önüne atmak (*bestiis obici*), diri diri gömmek ve uçurumdan itmek de bulunmaktadır. Cezalar kapsamında zehir içmek, küvette damarlarını kesmek gibi evlerde uygulanan ilginç yöntemlerin beraberinde, ölüm cezasını genellikle mülkün müsadere edilmesi izlemektedir.²⁵

Az evvel de belirtildiği üzere özgürlükten yoksun bırakmak Romalılar tarafından da bir cezalandırma şekli olarak kullanılmış, fakat diğer uluslara göre çok daha az ölçüde tercih edilmiştir. Bunun dışında Roma Hukuku'nda farklı ceza türleri de mevcuttur.²⁶ Özel ceza türleri arasında devlet düşmanlarının siyasî nedenlerle ölüme mahkûm edilmeleri veya sürgüne gönderilmelerini ima eden sözde yasaklamalar (*proscriptiones*), para cezaları (*poena pecuniariae*) ve malların tamamına el konulması gibi cezalar yer almaktadır. Roma imparatorları tarafından uygulanan mülke el koyma cezaları daha ziyade siyasî muhaliflerle başa çıkmak amacıyla kullanmıştır.²⁷

²³ Amielańczyk, s. 5.

²⁴ Yulia Pershina, "The System of Punishments in the Ancient Rome", *Modern European Researchers 1*, 2017, s. 81.

²⁵ M. N. Puridnikov, *The Roman Law: Textbook*, Moscow Publishing House, Yurayt 2201, s. 302.

²⁶ Filip Mirić, "System Punishment in Roman Law", *Ius Romanum, Societas pro Ihre Romano Article, January*, 2017, s. 5.

²⁷ *Ambitus*: Bu seçim rüşveti anlamını taşımaktadır. Oyları doğrudan satın almak en başından beri yasa dışı sayılmaktadır, ancak zamanla bu suçta seçimlere ilişkin diğer yanlış uygulama biçimleri de dâhil edilmiştir. Bunlar arasında halka açık oyunlara bilet vermek (veya en başta onları koymak), ziyafetlerde koltuk ayırmak, oyları paylaşmak için diğer adaylarla anlaşmalar yapmak, aşırı bir çevre toplamak yer almaktadır. Bahsi geçen suçta karşılık uygulanan en acil ceza, seçimden diskalifiye ve bir on yıl daha görev almaktan men edilmektir. *Repetundæ*: Bu suç bazen taşra tebaasında "gasp" olarak tanımlanmaktadır (Latince terim "kurtarma" anlamına gelir ve suçun kendisinden ziyade mahkemenin adıdır). Suçun orijinal kapsamı, bir eyalet valisinin birinden hediye, rüşvet, "koruma" parası adı altında belirli bir miktardan fazla para almasıdır. *Homicide*: İlk zamanlarda, cinayet yalnızca birkaç koşul altında ceza gerektiren bir suç gibi görünmektedir. Bu kapsamda ise zehir kullanmak, yakın bir akrabayı öldürmek ve organize suçla bir şekilde bağlantısı olmak yer almaktadır. *Vis*: Bu suçun Latince adı basitçe "kuvvet" veya "şiddet" anlamına gelmekte, ancak suçun kapsamı çok daha dar görünmektedir. *Vis* için kovuşturmalar herhangi bir şiddet kullanımından (mesela bir meyhanecinin kavgası veya gasp) değil, yalnızca "devlete karşı" olanlardan kaynaklanmaktadır.

Hüküm giymiş suçlular, isimleri şehrin çeşitli yerlerinde kamuoyuna duyurulacak şekilde idam edilmiş; tüm yurttaşlara ise onları öldürme ve bunun karşılığında belirli bir ödül alma hakkı sunulmuştur. Bu kapsamda özgür yurttaşlara para, kölelere ise özgürlükleri verilmiştir. Suçlulara para vermek veya herhangi bir yardımda bulunmak da yasaklanmış, ancak zamanla bu tür cezalardan vazgeçilmiştir²⁸ Ayrıca On İki Levha Kanunları (*Leges duodecim tabularum*)'na göre aile büyüklerinin öldürülmesi, ihanet ve büyü kamu suçları arasında yer alırken; ileri gelen kimseleri ya da kraliyet ailesini aşağılama suçunun (*crimen lasae maiestatis*) vatana ihanetin bir türü olarak addedilmesi özellikle ilgi çekicidir. Bu suç, başlangıçta Roma halkını korumak için öngörülmüş olsa da daha sonraları yalnızca hükümdarları koruma ve siyasî muhalifleri ortadan kaldırma aracı olarak kullanılmıştır.²⁹ Bir kimseyi gladyatör olmaya mahkûm etme cezası da kamu düzeni ve aile barışı nedeniyle kaldırılmış; köleler ve azat edilmiş kişiler için lanetleme (*damnatio ad bestias*) cezası ise korunmuştur.³⁰

Kısaca ifade edecek olursak, imparatorluk döneminin Roma Ceza Hukuku genellikle cezaların ciddiyeti ile karakterize edilmektedir. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki imparatorluğun Hristiyanlığa geçmesi hukukî açıdan büyük bir öneme sahip olsa da, bu durum ceza hukukundan daha ziyade medenî hukuk alanında gerçekleşmiştir. Ancak din hususu dinî suçlara ilişkin etkili olurken, adını Hristiyan İmparator Justinian'den³¹ aldığı

Yani şiddetin siyasî sonuçları olacak şekilde açık bir siyasî amacı ya da böyle bir ölçekte (bir saldırıdan çok bir isyan) olmalıdır. *Falsum*: Suçlama, bozuk para kalpazanlığı ve vasiyetnamede sahtecilik suçlarını içermektedir. Cezaî yatırımının bir hayli ağır olmasına karşın kişileri resmî para birimi olarak kullanılmayan metallerle madenî para basmaktan hiçbir şey alıkoymamıştır. Zira bu suçun cezası ise idamdır. *Peculatus*: Sıradan hırsızlıklar hassas konular arasında yer alırken, devlete ait mülkün çalınması bu suç kategorisine girmektedir. Bu mülkün meşru mülkiyetine sahip olan bir kişi (en azından başlangıçta) bu suçla suçlanamamakta, ancak başka suçlamalardan sorumlu olabilmektedir. Cezası ise sürgün ve iadenin bir kombinasyonuydu (iade hususunda ise çalınan miktarın hesaplanması için ayrı bir duruşma gerektirmektedir) Riggsby, s. 199-202.

²⁸ Mirić, s. 6.

²⁹ Mirić, s. 2-4.

³⁰ Amielańczyk, s. 32.

³¹ Doğu Roma İmparatorluğu'nu 527-565 yılları arasında yöneten Justinian, tüm Roma Hukuku'nun Justinian derlemesi olarak adlandırılan ve daha sonra 'Corpus iuri civilis' şeklinde isimlendirilen çok parçalı bir eserde derlenmesini temin etmiştir. Justinian'ın Corpus Iuris Civilis'i dört bölümden müteşekkildir: uygulanan hukuk hakkında genel bilgiler veren Institutiones, Digesta, Codex ve Justinian'ın 534-565 yıllarında çıkardığı yasa ve emirnameleri kapsayan Novellae'dir. Bunlar arasında ön plana çıkanlar Digest ve Codex olmuştur. Konu bakımından da Codex ile Digest arasında büyük bir fark bulunmaktadır.

iddia edilen ceza kanununun temel çerçevesi, Hristiyanlık öncesi gelenek tarafından şekillendirilmiştir.³² Justinian, uygulanan ceza türleri ile ilgili olarak Callistratus'un³³ ceza kanununa önemli değişiklikler getirmemiştir. Bununla birlikte dikkâte değer tek şey, Justinian'ın ceza kanunları arasında çarımha gerilme cezasının olmamasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi Hristiyanlar için sembolik önemi nedeniyle bu cezayı ilk yasaklayanın Büyük Constantine olması muhtemeldir. Justinian de bu yasağı sürdürmüştür, ancak onun döneminde söz konusu ceza yerine, aynı derecede acımasız olan çatal biçimli bir direğe asılma cezasının (*in furcam tollere*) uygulandığı unutulmamalıdır.³⁴

Avrupa medenî hukukunun yanı sıra ceza hukukunun da temelini teşkil eden Roma hukuk sistemi, Geç Orta Çağ döneminde başta İtalya olmak üzere kurulan üniversiteler aracılığıyla tüm kıtaya yayılmaya başlamıştır. Bu kapsamda yer alan ülkeler arasında Polonya da bulunmaktadır. Polonya kentleri gelişmiş savunma yapıları, ticaret yolları ve göçlerin bir sonucu olarak yavaş yavaş topraklarını genişletmiş ve nüfuslarını artırmıştır. Ancak bu büyümeyle birlikte bazı sorun ve gereksinimler ortaya çıkmış; kontrolü, dolayısıyla da adaleti sağlama doğrultusunda bazı yasal uygulama ve düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur.³⁵ Ülkede, XII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan Alman yayılcılığının³⁶ (*Drang nach Osten*) bir neticesi olan Magdeburg Yasası (Cermen Kanunları)'nın, hukukun hemen hemen her alanında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

533 yılında yayınlanan Digest veya Pandekt (yasanın tamamı anlamına gelmektedir) temel içtihat ilkelerini ve bölümlerini içermektedir, ancak ezici bir çoğunlukla özel hukuktan müteşekkildir. Kesin olarak söylemek gerekirse, Digest, II. ve IV. yüzyıllar arasındaki dönemin hukukçularının ifadelerinden farklı uzunluklardaki parçalar ve alıntılardan oluşan bir koleksiyondur W. Ullmann, *The Sources of History: Studies in the Uses of Historical Evidence Law and Politics in the Middle Ages, An Introduction to the Sources of Medieval Political Ideas*, Cambridge University Press 2008, s. 60.

³² Amielańczyk, s. 22.

³³ Callistratus: Milâttan sonra ikinci yüzyılın sonları ile üçüncü yüzyılın başlarında yaşamış olan Romalı hukukçudur. Justinian in Digest'inde yer alan bazı bölümler dışında hiçbir eseri günümüze ulaşmamıştır (Agliaia Mc Clintock, *The Spirit of Polish History*, Encyclopedia of Ancient History, 2019, s. 1.

³⁴ Amielańczyk, s. 29.

³⁵ Katarzyna Wójcik, "The Exercise of Criminal Justice in Medieval Towns: A Comparison of English and Polish Jurisdiction", A Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in Law, The University of Exeter, 2019, s. 89.

³⁶ Drang nach Osten: Kökeni VII. Yüzyıla kadar uzanan, Almanya'nın özellikle Elbe ve Odra ırmakları arasındaki bölgeye yönelik olarak gerçekleştirdikleri yayılcı politikasıdır. Kelime anlamı olarak ise doğuya doğru hareket manasını taşımaktadır. Vojta Benes, *The Vanguard of the 'Drang nach Osten'*, Czechoslovak National Council of America, 1943, s. 3.

II. ORTA ÇAĞ POLONYA'SINDA HUKUK

Avrupa hukukunun temelini teşkil eden Roma Hukuku, toplumun Hristiyanlaşmasıyla birlikte farklılaşmış; söz konusu durum, başta medenî hukuk ve ceza hukuku olmak üzere hukukun tüm alanlarına yansımıştır. Buna bağlı olarak Polonya Hukuku'nun gelişimi, özellikle Hristiyanlığın kabulü neticesinde Avrupa'ya yayılarak, değişime uğrayan Roma Hukuku'nun yanı sıra Kanon Hukuku, Cermen Hukuku (Magdeburg³⁷ Yasası) ve genel olarak medenî hukuk dünyasının hukuk sistemlerine ilham veren diğer tüm kaynaklardan etkilenmiştir. Ancak bu hususta Polonyalı devlet adamları ve hukukçuların da yaratıcı roller üstlendiklerini söylemek mümkündür.³⁸

Genel olarak Latin Hristiyan âleminin tipik örneklerinde olduğu gibi Polonya Krallığı'nın da hukuk düzeni birden fazla yargı bölgesinden oluşmakta ve bunun bir sonucu olarak da farklı hukuk sistemleri bir arada yer almaktadır. Özellikle XIV. yüzyılın başlarındaki hukukî yapı, iki yüz yıldır sürmekte olan kırsal ve kentsel yerleşimlerin büyük ölçüde genişlemesi ve yeniden düzenlenmesinden önemli ölçüde etkilenmiştir. XII. ve XIII. yüzyıllarda Polonya'da gerçekleşen bölgesel parçalanma esnasında Elbe ile Odra nehirleri arasında Alman lortları tarafından öncülük edilen sistematik bir sömürgecilik süreci başlatılmıştır.³⁹ Bu sömürge sistemi neticesinde yeni yerleşimler meydana gelmiş, oluşan bu yerleşimlerin lort ve sakinlerinin ilişkileri ise Alman yasalarına göre düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra Polonya'daki göçmenler için de kendilerine ait yargı yetkilerine sahip oldukları bir hukukî düzen teşkil edilmiş; bu amaçla Wielkopolska ve Małopolska için biri yüz, diğeri elli maddeden oluşan, birbirinden her açıdan farklı iki ayrı yasa hazırlanmıştır.

³⁷ Magdeburg, Almanya'nın sınır bölgesinde yer almakta olup; Slav yerleşimcilerin ikâmet ettikleri bir ticaret merkezidir. Kentin ticaret merkezi oluşu nedeniyle bu kapsamda geleneksel hukuk normları oldukça erken dönemde gelişmiştir. Başpiskopos Wichmann (1152-1192) tarafından 1188'de kente, mahkeme süreç ve uygulamalarını kolaylaştıran birtakım ayrıcalıklar tanınmıştır. XIII. yüzyılın başlarında Wichmann imtiyazları Złotyja kentinin hukukî temelini teşkil etmesi amacıyla Śląsk Prensi I. Henryk (1202-1238) tarafından kopyalanmıştır. Devam eden süreçte Spandau (1232), Prenzlau (1235), Szczecin (1237) gibi çok sayıda kente Magdeburg Yasası yürürlüğe konulmuştur. Bu yasa Śląsk, Polonya ve Töton yönetimindeki kentlerin yanı sıra Baltık ülkeleri, Belarus, Ukrayna, Bohemya, Moravya, Slovakya ve Macaristan'a kadar geniş bir alanda yayılım göstermiştir Heiner Lück, "Aspects of the Transfer of the Saxon-Magdeburg Law to Central and Eastern Europe", *Rechts Geschichte*, 2014, 81-83).

³⁸ Rudolf B. Schleswiger, "Polish Law Throughout the Ages", 57 (5), *Cornell Law Review*, Article 7, 1972, 851

³⁹ *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* in Waclaw Uruszak, Kazimierz Baran; Maciej Mikula (Ed.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 4, 2011, s. 23.

Ancak söz konusu yasalar bölgeler arasında farklılık, dolayısıyla da bazı sorunlara sebebiyet vermiştir. Yasalardaki sıkıntılar ise ancak iki yüz yıl sonra gerçekleşen birleşmenin sonrasında ortadan kaldırılabilmiştir.⁴⁰

Kraków Üniversitesi'ni kuran Kral III. Kazimierz'in (1333-1370) hukukî konulara ilgisi; hukuk eğitimini, devleti güçlendirici ve yönetim sistemini düzenleyici bir unsur olarak değerlendirmesi, üniversitede bir hukuk kürsüsünün teşkil edilmesine yol açmıştır.⁴¹ Hatta Papa V. Urban'a yazmış olduğu mektubunda hukuk fakültesine özellikle vurgu yapmış; bu amaçla beş adet medenî kanun, üç adet de kilise hukuku kürsüsü kurma arzusunun dile getirmiştir. Kralın bu istekleri, 1370'lerde üniversitede yaşanan ekonomik sorunlara karşın kısmen de olsa yerine getirilmiştir. 1400 yılından itibaren Jagielloń Hanedanlığı ile birlikte yeniden yapılandırılan üniversitede hukuk fakültesi tekrar ön plana çıkarken⁴², çok sayıda başarılı hukukçu yetiştirilmiştir.⁴³

Hukukî yapıyı iyileştirme girişiminde bulunan Kral III. Kazimierz, 1336 yılında Sandomierz'de teşkil edilen ve sınırlı yetkilere sahip şato mahkemesine benzer bir üst mahkemenin kurulmasını sağlamıştır. Kanunlar hazırlatarak, her ne kadar farklı geleneklere sahip olsalar da, krallığının dört bir yanı için hiçbir ayırım yapılmaksızın aynı yasaların çıkarılarak, ortak noktaların bulunmasını temin etmiştir.⁴⁴ Yapılan çalışmalar durumu düzeltilmiş ancak kraliyet otoritesinin kalesi konumundaki Małopolska, Alman Hukuku yargı alanında var olan daha yüksek mahkemenin boşluğunu dolduramamıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki bu doğrultuda kurulan mahkemeler yetkin olabilseler de, hukukî açıdan tam anlamıyla donanımlı kişilerden oluştuklarına dair hiçbir garantileri olmaması sebebiyle yerel kararlar nitelikleri yönünden farklılıklar sergileyebilmiştir.

XV. yüzyıl boyunca hukukî gelişmeler ülkedeki mevcut koşullar doğrultusunda şekillenmiş olup; 1430 yılında bireyler için çıkartılan '*neminem*

⁴⁰ Jean W. Sedlar, *East Central Europe in the Middle Ages, 1000-1500*, University of Washington Press, 1994, s. 331.

⁴¹ *Krakowskie Studia z Historii*, s. 24.

⁴² Paul W. Knoll, '*A Pearl of Powerful Learning*' in William J. Courtenay; Jürgen Miethke; Frank Rexroth; Jacques Berger (Ed.), *The University of Cracow in Fifteenth-century, Educational and Society*, 2016, s. 415.

⁴³ Ullmann, s. 111.

⁴⁴ Sedlar, s. 330.

captivabimus, nisi jure victum, yani hiçbir soylunun suçüstü yakalanmadıkça tutuklanamayacağı hakkına paralel olarak siyasi haklarda da bazı değişimler ortaya çıkmıştır. Kral IV. Kazimierz Jagiellończyk (1447-1492) 1454 yılında Nieszawa İmtiyazları'nı⁴⁵ hazırlamıştır. Bahsi geçen imtiyazlar kapsamında soylular yasama hakkına sahip olurken; kralın ise bölge meclislerindeki soyluların onayı olmaksızın savaşa karar verme yetkisi elinden alınmıştır. Bu suretle daha da belirginleşen halka danışılması gerektiği ilkesi, Polonya devlet teşkilâtının ve gelecekteki parlamenter sistemin temel taşı olmuştur.⁴⁶

Parlamento mevzuatı, ticaret ve ceza hukuku ile ilgili belirli düzenlemeler içermesine rağmen, çoğunlukla malî konular ve askerlik hizmetleriyle ilgilidir. Ayrıca kasaba sahipleri de yasa yapma haklarını ellerinde tutmakta; bahsedilen bu kimseler adına çıkarılan yasalar, kasabanın ekonomik hayatına ilişkin olup; nadiren de olsa mevcut medenî ve ceza kanununun bazı hükümlerine dair değişiklikleri içermektedir. Şehir konseyleri esas olarak ticareti ve loncaların işleyişini düzenlemek adına kendi yasalarını çıkarmış; yazılı hukukun yanı sıra örf ve âdet hukuku, kent mahkemelerinin günlük uygulamalarında önemli rol oynamayı sürdürmüştür.⁴⁷

A. Magdeburg Yasası

Orta ve Modern Çağ medeniyet tarihi, pek çok yönden Kutsal Roma İmparatorluğu ve Avrupa'daki feodal devlet kent ve kasabalarıyla yakından ilişkilidir. Avrupa hukukuna⁴⁸ yansıyan söz konusu ilişkiler kapsamında

⁴⁵ Nieszawa İmtiyazları (1454): Polonya Soylular Cumhuriyeti'nin oluşumu Nieszawa İmtiyazları ile başlamaktadır. Söz konusu imtiyazlar, soylu sınıfına mensup yurttaş-askerler tarafından Magna Carta ile özdeşleştirilmiştir. Iwo Cyprian Pogonowski, *The First Democracy in Modern Europe*, Hippocrene Books, Inc., 2010, s. 25. Bu imtiyazların en önemli maddelerinden biri de ordu ve vergilerin yalnızca Polonya'nın on sekiz palatınliğine ait sejmiklerin yani bölgesel meclislerin onayları doğrultusunda kral tarafından ile arttırılabilecek olmasıdır. Adam Zamoyski, *The Polish Way, A Thousand-Year History of the Poles and Their Culture*, John Murray Publishers Ltd., 1987, s. 52.

⁴⁶ Antoni Chołoniewski, *The Spiritus of Polish History*, The Polish Book Imprinting Co. Inc., 1918, s. 11-12.

⁴⁷ Maciej Mikula, *Municipal Magdeburg Law (Ius municipale Magdeburgense) in Late Medieval Poland*, Brill, 2020, s. 4-5.

⁴⁸ Roma Hukuku XII. yüzyıldaki Rönesans dönemiyle birlikte Batı Avrupa'ya yayılarak, XIX. yüzyılda başlayan kanunlaştırma faaliyetlerine kadar sürmüştür. Söz konusu dönemde ortak hukuk (*ius commune*) olarak değerlendirilen Roma Hukuku, Justinianus'a ait olan *Corpus iuris civilis*'in önemli bölümünü teşkil eden ve Digest'in (31 Aralık 533) Yunan dilindeki karşılığında yola çıkılarak 'Pandekt Hukuku' şeklinde anılmıştır Eşref Küçük, "XII. Yüzyıl Rönesans ve Yeniden Doğan Roma'yı Günümüze Bağlayan Son Halka Pandekt Hukuku", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, s. 113-116. 800 yılında Karl Wielki'nin

Sachsenspiegel⁴⁹ (Saxon Mirror) ve ilk defa Magdeburg'da ortaya çıkan kent hukukları da etkilenmiştir.⁵⁰ Magdeburg Yasası'nı hazırlayanlar, Mahkemeler Anayasası'nın (Rechtsbuch von der Gerichtsverfassung) maddelerinden birinde bu yasanın Babil kökenli olduğu ve Kutsal Roma İmparatoru tarafından Magdeburg tüccarlarından gelen bir rica üzerine eski haline getirildiği belirtmektedirler. Ayrıca bahsedilen bu anayasada Magdeburg Yasası'nın, imparatorluğun kuzeydoğu çevresine, yani Bohemya Krallığı ve Polonya'da yayılmış olup; burada model olarak kabul edildiğine atıfta bulunmaktadır.⁵¹ Ülkenin Doğu Almanya'daki yeni şehir yasasının en dinamik merkezi olan Magdeburg'a yakınlığı göz önüne alındığında, Alman yasasının (*ius Theutonicum*) seçilmesinin gayet doğal olduğu anlaşılmaktadır.⁵²

Alman örf ve âdet normları ile Roma Hukuku'nun sentezi neticesinde şekillenen Alman kent hukuku (Magdeburg Yasası) zaman içerisinde diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır.⁵³ Magdeburg Yasası ve Sachsenspiegel'in Polonya'ya ulaşması Şlaşk aracılığıyla gerçekleşirken; Şlaşk Dukalığı, Magdeburg Yasası'nın Doğu Avrupa'ya ulaştırılmasında da önemli role sahip olmuştur. Böylece Złotoryja (1211), Wrocław (1241), Środa Śląska (1235), Głogów (1263)'un yanı sıra çok sayıda kent Magdeburg Yasası'nı kabul

taç giymesıyla Batı Avrupa'da husule gelen Batı Roma İmparatorluğunu canlandırma fikri, 919'da krallığın Saksonya sülâlesine intikal etmesinin ardından da geçerliliğini korumuştur. Bu sülâleden I. Otto (962) ve II. Otto'nun (982) Kutsal Roma-Germen İmparatoru unvanıyla tahta çıkmaları, onların eski Roma imparatorlarının birer halefi oldukları fikrine isnat etmektedir. Dolayısıyla imparatorluğa manevî temel teşkil eden Germenlik, Hristiyanlık ve Roma kültürü olguları neticesinde, kültürün bir parçası durumundaki, yukarıda sözü edilen Roma hukuku (Pandekt Hukuku) ortak hukuk şeklinde kabul edilmiştir Ebru Emine Oğuz, 14.ve 15. Yüzyıllarda Polonya Krallığı (Siyasî, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yönden), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2022, s. 216.

⁴⁹ Sachsenspiegel: Bir Orta Çağ yasası olan Sachsenspiegel, Alman Kanunu üzerinde süregelen etkiye sahiptir. Geç Orta Çağ'da Merkezî Doğu Avrupa'ya yayılan ve başlarda sözlü hukuka dayanan Magdeburg Yasası ise (*ius Magdeburgense*) I. Otto (936-973) ve haleflerinin hükümdarlığındaki bir dizi ayrıcalıktır Lück, s. 79. XIII. yüzyılda yazılı hale getirilmiştir Krakowskie Studia z Historii, s. 22. Her iki yasa da hukukî açıdan yalnızca Orta, Doğu ve Kuzey Almanya'yı değil, hemen hemen Doğu Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmını önemli ölçüde etkilemiştir Lück, s. 80.

⁵⁰ Lück, s. 79

⁵¹ Mikula, s. 1.

⁵² Mikula, s. 3.

⁵³ D. N. Viktorivna, "The Difference between Historical and Legal Terms Magdeburg and German Law", *Modern Approaches to the Introduction of Science into Practice 30-31 March X. Scientific and Practical Conference*, San Francisco, 2020, s. 405.

etmiştir.⁵⁴ Magdeburg Yasası'na göre yapılandırılan Poznań kenti, 1253'te Wielkopolska'daki Magdeburg Yasası Yüksek Mahkemesi'nin mekânı haline dönüşmüştür. 1257 yılında ise bu kez Kraków, Magdeburg Yasası'na göre resmî olarak yeniden yapılandırılmış ve bu durum, yasanın Wielkopolska'nın ardından doğu yönünden Kızıl Rus'a⁵⁵ doğru ilerlemesiyle neticelenmiştir. 1356 yılında Kral III. Kazimierz, Małopolska bölgesinde yer alan Magdeburg Yasası'na tabi kent ve kasabaların ihtiyaçlarını karşılamak üzere Kraków'daki Wawel Şatosu'nda bir yüksek mahkeme kurulmasını sağlamıştır.⁵⁶ Ancak araştırmacı Mikuła'ya göre Kazimierz'in bu mahkemenin teşkil edilmesini istemekteki asıl amacı yardımdan ziyade, Magdeburg'a olan bağımlılığı zayıflatmaya çalışmaktır.⁵⁷

Magdeburg Yasası'nın özünde Magdeburg Bench içtihadı bulunmaktadır. Magdeburg Bench, Alman yasalarına göre kurulmuş küçük kent ve kasabaların zor durumlarda yasanın açıklanması, yorumlanması için başvurduğu bağımsız bir mahkemedir. Lehçe'de bu mahkemenin kararları genellikle 'ortyle'⁵⁸ olarak ifade edilmekte olup; bu uygulama Polonya'nın bazı bölgelerinde XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmiştir.⁵⁹ Almanya'nın doğu sınırındaki küçük şehirlerde güç sahibi olan bölge lordları tarafından, otoritelerini olumsuz yönde etkilememesi sebebiyle kısa sürede benimsenen Magdeburg Yasası, Polonya'da ise lordların küçük kasabalar üzerindeki yargı yetkilerine aykırı olsa da, kraliyetin menfaatlerini büyük ölçüde desteklediği için kabul edilmiştir. Polonya'nın Rusya'dan ele geçirdiği bazı Rus kentlerinde de buna benzer sebeplerden ötürü yasanın kullanımı sürdürülmüştür. Latince ve Aşağı

⁵⁴ Lück, s. 2.

⁵⁵ Kızıl Rus' (Rutenya): San ve Dinyester ırmaklarının üst bölümündeki havzada, Kiev Rus'un ise güneybatısında bulunan tarihî bölgedir. Slav dilinde 'kırmızı' anlamına gelen 'czerwien' den türetilmiştir (George J. Lerski, Historical Dictionary of Poland (966-1945), Piotr Wróbel & Richard J. Kozicki (ed.), Greenwood Publishing Group, 1996, s. 499). XI. yüzyıldan itibaren Halicz (Halych) Prensiği'ne dâhil olan Kızıl Rus', XIV. yüzyılda Kral III. Kazimierz tarafından ele geçirilerek Polonya Krallığı'nın bir parçası haline gelmiştir. Norman Davies, *God's Playground, A History of Poland, The Origins to 1795 Vol. 1*, Columbia University Press, 2005, s. 28.

⁵⁶ Lück, s. 83.

⁵⁷ Mikuła, s. 6.

⁵⁸ Ortyle: Eski Polonya'da başta Magdeburg, Chełmno, Toruń, Wrocław, Kraków ve Poznań olmak üzere büyük şehirlerin mahkemeleri tarafından küçük şehirlerin mahkemelerine karmaşık davalara ilişkin verilen hukukî danışmanlıktır <<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/ortyle;3952020.html>>, Erişim Tarihi 14.02.2023.

⁵⁹ Mikuła, s. 6.

bölge Almancası şeklinde el yazması versiyonları bulunan yasanın Lehçe'ye tercüme edilmesi ise kısa sürede yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır.⁶⁰

Yeni yerleşimcilerin getirdiği Magdeburg Yasası hukukun hemen hemen her alanındaki sorunlara çözüm getirmiş gibi görünmektedir. Magdeburg Yasası'nın Merkezî Doğu Avrupa'da başarılı bir şekilde yayılım göstermesi şu üç temel özelliğinden kaynaklanmaktadır:

1-Kişinin, vergilerini ödediği sürece başka bir yere taşınma hakkı da dâhil olmak üzere şahsi özgürlüğünün garantisi;

2-Kasabalıların kendi arsarları üzerindeki kalıtsal hakları da dâhil olmak üzere, tarafların yani mal sahibi ve sakinlerinin yükümlülüklerine ilişkin ayrıntılı, yazılı bir yasanın varlığı;

3-Mal sahibinin, feodal haklarını önce adlî yetkilere sahip bir sulh hâkimi ve jüri üyelerine; ardından tamamen kendi kendini yöneten bir organ olan Belediye Meclisi'ne devrettiği bir mahkeme sisteminin mevcudiyeti.

Bu maddeler Alman yasanının (*ius Teutonicum*) özünü oluşturmaktadır. Fakat XIII. yüzyılın tarihsel çerçevesinde söz konusu ilkelerin Magdeburg Yasası uyarınca kurulan kasabalarda medenî hukuk ve ceza hukuku hükümlerine dâhil edilmesi, adlî prosedür açısından hayli uzun zaman almıştır.⁶¹

Geç Orta Çağ döneminde Polonya'da, Magdeburg Yasası'nın bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda düzenlenmiş olan farklı versiyonları bulunmaktadır. Bunlar arasında öne çıkan Chełmno Yasası, Polonya'nın kuzeyinde yaygındır. Bu yasanın ayırt edici bir özelliği çeşitli güncellemelerin yanı sıra değişiklikleri harmanlama ve kanunlaştırma çabası olmuştur. Magdeburg Yasası'nın modernize edilmiş hali olan Środa Yasası ise Güney Polonya'da kullanılmaktadır.⁶² Yukarıda da bahsedildiği üzere XIII. yüzyılın sonundan itibaren değişime uğrayarak, Polonya'nın güneyine Ślask'a (Silesia) doğru yayılmaya başlayan Magdeburg Yasası, bu sebeple Ślask-Małopolska versiyonu adını almıştır. *Ius municipale Magdeburgense*, *Liber primus iuris municipalis*, *Magdeburger Weichbild* ve *das Sächsische Weichbildrecht* olarak da bilinen bu yasanın Latince tercümesi Polonya kent ve kasabalarında

⁶⁰ John A. Armstrong, *Nations Before Nationalism*, The University of North Carolina Press, 1982, s. 17.

⁶¹ Mikuła, s. 3.

⁶² Mikuła, s. 5.

benimsenen Sakson-Magdeburg Yasası'nın kaynaklarından biri haline gelmiştir.⁶³

B. Magdeburg Weichbild

Sakson Yasası'nda atıfta bulunulan 'Weichbild', esas olarak Magdeburg Yasası'nı ifade etmektedir. 'Weichbild' kelimesi zaman içerisinde hukuk dilinde farklı anlamlara sahip olmuştur. Bu kavram, Westphalia bölgesinde kiraya göre oluşturulan veya değiştirilen kırsal yerleşim yerlerine atıfta bulunmakta olup; 1200'lerden sonra ise söz konusu kanunun uygulandığı kent ve kasabalar şeklinde genişletilmiştir. Dolayısıyla sadece hukukun kaynağının içerik ve biçimini değil, aynı zamanda geçerli olduğu coğrafi kapsamı da tanımlar hale gelmiştir.⁶⁴

Magdeburg Weichbild, Polonya'da kapsamlı bir monografik çalışma konusu olmamış belki de tek büyük Orta Çağ hukuk metnidir. Polonya dışındaki araştırmalarda da Weichbild metinlerine fazla ilgi gösterilmemiş; söz konusu alandaki önemli çalışmalar ise XIX. yüzyıla ait olup, tüm değerine rağmen birçok yönden eskimiş ve önemini yitirmiş durumdadır. Weichbild, 'Mahkeme Sistemi Üzerine İncelemeler' ve 'Magdeburg Adli Hukuku'nun birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Sakson-Magdeburg Yasası koleksiyonlarında, Weichbild'e genellikle *liber primus* adı verilmekte ve gurur kaynağı olarak anılmaktadır. Aslına bakılacak olursa bu bir sürpriz değildir. Zira Weichbild, kentsel kurumlar ve yetkileri; kent mahkemelerinin yapısı; adli prosedürler, ticaret, ceza ve medenî hukukun uygulama noktaları ile ilgili bir dizi düzenlemeyi içermektedir.⁶⁵ Bu koleksiyon, esas olarak Almanya'da kullanılan temel versiyon olan 'Vulgate'⁶⁶ ve Polonya-Litvanya'da kullanılan

'Konrad z Opola (Conrad of Opole)'⁶⁷ olmak üzere iki şekilde bilinmektedir.⁶⁸

Magdeburg Weichbild'e olan talep yalnızca Kraków gibi büyük şehirlerde değil, aynı zamanda Przemyśl gibi orta ölçekli kasabalarda, hatta Wielkopolska'daki Słupca veya Pleszew gibi küçük kasabalarda da ortaya çıkmıştır. XIV. yüzyılın başlarında ülkenin yeniden birleşmesinden sonra Polonya'da kullanılan Sakson-Magdeburg Yasası'nın karakteristik özelliği ise Latince metnin tercih edilmesi olmuştur.⁶⁹

Weichbild'in hüküm ve ifadelerinde, Polonya Krallığı toplumunun ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir kanun üretmekten ziyade, pratik kaygılar nedeniyle bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Hem yerel ihtiyaçların hem de genel bir tarihsel değişim eğiliminin belirtisi olan bu değişikliklerin kapsamı olağanüstü geniştir. Söz konusu kapsamda kent yönetiminden, adaletin sağlanmasına; ceza hukukundan, veraset düzenine; mülkiyetin devrinden, hukukî yükümlülükler kadar hayatın neredeyse tüm alanları etkilenmiştir. Bu değişiklikler:

- Terminolojik değişiklikler;
- Hukukî terimlerin açıklamaları;
- Belirsizliklerin ortadan kaldırılması;
- Yerel yasal uygulamaları dikkâte alan değişiklik ve ilâveler;
- Sakson-Magdeburg Yasası'nın diğer kaynaklarından aktarılan ek yönetmelikler;
- Düzenlemelerin kanunla uyumunu sağlamaya yönelik değişiklikler;
- Bazı eski hükümlerin, uygulaması daha kolay olanlar ile değiştirilmesi ve çağdaştırılması;

⁶³ Viktorivna, s. 405.

⁶⁴ Viktorivna, s. 406.

⁶⁵ Mikuła, s. 7-8.

⁶⁶ Vulgate: Neredeyse bin yıl boyunca Batı (Latin) Hristiyanlığının İncil'i olmuştur. VIII. yüzyılın ortalarından itibaren Batı Avrupa'ya yayılmaya başlamıştır C. P. Hallihan, "The Latin Vulgate'i", *Quarterly Review* 579, 2007, s. 11-12. Ahd-i Atik ve Ahd-i Cedid'in Papalığın yetkilendirdiği Aziz Jerome tarafından Latince'ye gerçekleştirilen tercümesine verilen addır Ömer Faruk Harman, "Kitab-ı Mukaddes", *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi* 26, 2002, s. 76.

⁶⁷ Konrad z Opola, Polonya'da hukukun daha da geliştirilmesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olan Magdeburg Weichbild'i düzenlemiştir. Böylelikle XIV. yüzyılın ortalarından itibaren diğer eklemelerle birleştiğinde, Polonya'da yazılı Magdeburg Yasası'nın temeli haline gelmiştir. Conrad of Opole, başlangıçta Wrocław'la ve sonrasında güçlü bir şekilde Kraków ile ilişkilendirilmiş; bu iki şehir için hukuk düzenlemesi yapmıştır. Kraków için Sakson-Magdeburg Yasası'nın Latince (Weichbild hariç) ve Almanca tercümelerini gerçekleştirmiştir Józef Koredczuk, "Konrad z Opola i jego dzieło", XVI/4 (1), *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, Uniwersytet Opolski, s. 33.

⁶⁸ Mikuła, s. 224.

⁶⁹ Mikuła, s. 227.

-Yazım hatalarından kaynaklanan değişiklik ve ihmallerin giderilmesi şeklindedir.

Benzer eğilimin delillerin sunumu, suç ortaklığı ve yemin edilmesine dair bazı düzenlemeler kapsamında ceza hukukunda da söz konusu olduğu görülmektedir.⁷⁰

Magdeburg Yasası, Alman orijinli olmayan Doğu Avrupa krallıklarına yayılmış ve bu bölgeler üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Bunun başlıca nedeni ise yasanın, ortaya çıktığı Alman kasabalarının geleneklerine bağlı olarak kasaba ile kırsal alan arasına çizdiği keskin çizgidir. Ancak Slav ve Macar köylerinin büyük bir bölümünde uygulanan yerel örf ve âdet kanunları oldukça farklı olup, bu kanunlar onların komşu kasabalardan belirgin bir şekilde ayrılmasına yol açmıştır. Daha sonraları ise söz konusu köylerin bir kısmı tarafından Magdeburg Yasası tanınmış; fakat bu durum, efendilerinin feodal haklarını pekiştirmesi sebebiyle köyler için pek de bir ayrıcalık teşkil etmemiştir. Neticede Małopolska ve Halicz'te yaklaşık 650 kasaba ve köy resmî şekilde Alman Yasası'na göre kurulurken, bu sayı Wielkopolska'da yaklaşık 150 olmuştur.⁷¹ Yasanın Polonya'da, özellikle de XIII. yüzyıldan itibaren kabul görmeye başlayarak, yaygınlaşması ceza hukuku ve uygulanmasına da yansımıştır.

III. POLONYA'DA SUÇ ve CEZA UYGULAMALARI

Antik çağlardan beri adaletin işlevinin yanı sıra önemi, tekdüze bir hukuk ve düzen devletinin yaratılarak, geliştirilmesinde öncelik haline gelmiştir. Bununla birlikte XII. yüzyıl civarında suç ve cezaya olan yaklaşımlar değişime uğramıştır. Adaletteki değişim muhalif çerçeveden, sorgulayıcı bir çerçeveye doğru gerçekleşmiştir. Daha önceki dönemlerde suçların karşılığında uygulanan cezalar tamamen dinî içerikli olup, Orta Çağ'a gelindiğinde ise mahkemeler tarafından kanıtların gözden geçirilerek, hüküm verilmesi şekline dönüşmüştür. Ayrıca buna bağlı olarak söz konusu zaman diliminde yeni bir ceza kanunu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda ağır suçlar artık para cezası, yani kefalet ödenerek telafi edilmemeye başlamıştır. Ağır suçlar da dâhil olmak üzere uygulanan ceza seçenekleri arasında hapis cezası, para cezası, şahsın mülküne el konulması, kırbaçlama, el veya uzuvların kesilmesinin yanı sıra asılarak, yakılarak ölüm cezası gibi çeşitli bedensel yaptırımlar da yer

⁷⁰ Mikula, s. 238.

⁷¹ Lück, s. 8.

almaktadır.⁷²

Günümüzdekine benzer şekilde Orta Çağ toplumlarında da uygulanan cezaların temel amacı caydırıcı unsurlar taşımalarının yanı sıra cinayet vb. ağır suçların cezaî karşılığını sağlaması olmuştur. Eski dönemlerde ülkelerin birçoğunda yazılı kanunlar bulunurken, bazılarında ise sözlü kanun geleneği devam ettirilmiş ve uygulanması hususu yöneticilere bırakılmıştır. Cezaların hukukî temele dayandırılarak, emsalleri doğrultusunda tatbik edilmesi anlamına gelen bu uygulama, verilen cezaların yoruma açık ve sübjektif olmasına yol açmıştır ki bunun neticesinde kanunların güçlülerden yana olabilme ihtimali ortaya çıkmıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı Orta Çağ döneminde birçok ülkede kanunlar yazılı hale dönüştürülmeye çalışılmış ve hangi suçlara, ne tür cezaların verileceği belirlenmiştir. Bu doğrultuda Polonya'da teşkil edilen 'Sejm'⁷³(meclis) in hukukî manada görevi yalnızca kanun çıkarmak değil, anlaşmazlıkların içeriğini belirlemek ve son aşama olarak da varlıklı zümre için temyiz uygulamasını yürürlüğe koymak olmuştur.⁷⁴

Orta Çağ'da ceza uygulamaları, ceza hukuku ve yasal prosedürler doğrultusunda gelişmiştir. Şehirlerin XIV. yüzyıla ait mahkeme kayıtlarına göre, işlenen suçlar karşılığında uygulanan cezaların suçun türüne, suçlunun sosyal konumuna ve yasal düzenlemelere bağlı olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁵ Wrocław ve Kraków gibi XIV. yüzyıl Polonya şehirlerindeki yerel suçların birçoğu kent mahkemelerinde ele alınmıştır. Bu mahkemelerin kararları Alman yasalarına dayanmaktadır. Söz konusu kanunların uygulanması ise şehir ve kasabaların kendi geliştirmekte olan özerkliklerine uyacak şekilde değiştirilmiştir. Ancak XIV. yüzyıl Polonya yasal düzenlemeleri ile Alman hukukundaki düzenlemeler arasında bazı farklılıklar mevcuttur ve Polonya'daki

⁷² Susan Tarlow/ Emma Battell Lowman, *Harnessing the Power of the Criminal Corpse*, Palgrave Macmillan, 2018, s. 33.

⁷³ Sejm: Üst sınıf (kral ve konseyi) ve alt sınıf olmak üzere iki bölümden oluşan Polonya Parlamentosu'dur. Parlamento yılda iki kez toplanarak, kararlar almakta; savaş, barış, vergilendirme uygulamaları, asillerin silah altına alınması gibi konularda görüşmeler yapmaktadır. Bu sayede güç kazanan soylular tahıl ambarlarını, çiftliklerini genişleterek; karşılıksız iş gücünden yararlanarak ve hububat ihracatı yaparak ekonomik gelirlerini arttırmışlardır. Söz konusu süreçler ise 'Soylular Cumhuriyeti'nin temellerini atmaktadır Patrick M. Dabrowski, *Poland, The First Thousand Years*, Northern Illinois University Press, 2014, s. 80.

⁷⁴ *Encyclopedia of Society and Culture in the Medieval World*, Pam J. Crabtree (Ed.), An Imprint of Info Base Publishing 2008, s. 264

⁷⁵ Wójcik, s. 10.

düzenlemelerin bir kısmı Alman yasalarına göre uygulandığından, her iki sistemi de analiz etmek gerekmektedir. Her iki ülke ceza hukukundaki farklı uygulamaların önemli bir örneği ise Kraków'dur. 1333'te Polonya Krallığı zor bir siyasî durumun içerisindeydi. Yerel düklerin özerklik özlemlerinin yanı sıra Bohemya, Macaristan ve Kutsal Roma İmparatorluğu ile silahlı çatışmalar, ülkenin yalnızca belirli bölgelerinin Polonya kraliyet güçleri ve henüz kral olan III. Kazimierz'in (1333-1370) yönetimi altında kalması anlamına gelmektedir. Bu bölgeler arasında Małopolska (Küçük Polonya), Wielkopolska (Büyük Polonya) ve Kraków da bulunmaktadır. Söz konusu bölgelerin kuruluş belgelerine göre buralarda, bazı istisnalar dışında, Alman Hukuku'na öncelik verilmektedir. Örneğin Polonyalı bir şahıs, kasabasının vatandaşı olmayan bir kişiyi suçladığında, davanın Polonya mahkemelerinde görülmesi gerekmiştir. Kundakçılık gibi ağır bir suç söz konusu olduğunda ise Wiślica Yasası⁷⁶, sanığın Alman düzeni altındaki bir Polonya kasabasından olması halinde, bu yargı yetkisinin dışında bırakılması ve Polonya yasalarına göre yargılanması gerektiğini belirlemiştir.⁷⁷ Aynı şey tecavüz suçlamaları için de geçerli kılınmıştır.⁷⁸

Kral III. Kazimierz 1359 yılında almış olduğu karar ile dinî çevreden olmayan kimselerin borç ve diğer medenî hukuk davalarının kilise mahkemelerinde görülmesi yasaklarken, inanç ve aşar vergisi meseleleri bu kapsam dışında bırakılmıştır.⁷⁹ Polonya Krallığı'nın XIV. yüzyılda Litvanya ile birleşmesinin ardından Kral Jagiełło (1386-1434) farklı bir yaklaşım sergileyerek kraliyet ve kent mahkemelerini kilisenin hizmetine

⁷⁶ Wiślica Yasası (1347): Piskoposlar, soylular, hâkimler ve kale muhafızlarından müteşekkil Wiślica Meclisi'nde kalıcı ve zorunlu olması gerektiğine karar verilen bir yasa hazırlanmıştır. Medenî hakların zarar gördüğü ve özel mülkiyet hakkına saygı gösterilmediği bir feodalizm çağında bu kanunlar büyük değer kazanmıştır. Kanunları hazırlamak amacıyla toplanan meclis ise daha sonra ülkede düzenli olarak toplanmaya başlamıştır Angelo S. Rappoport, *Of Poland from Ancient Times to the Insurrection of 1864; Together with a Brief Account of Its Political Life, Language and Literature*, Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. Ltd., 1915, s. 32. Yasa, biri Piotrków'da (Wielkopolska), diğeri ise Wiślica'da (Małopolska) yasalaştırılan olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir M. A. Morfill, *The Story of the Nations*, Poland, G. P. Putnam's Sons, New York, 1893, s. 42. Ayrıca söz konusu yasa kapsamında özellikle Yahudilere ticarî hayata yönelik bazı ayrıcalıklar tanınmıştır *The Foreign Quarterly Review XXVII*, Black and Armstrong, 1841, s. 247-248.

⁷⁷ Wójcik, s. 92.

⁷⁸ K. Bąkowski, *Sądownictwo Karne w Krakowie w XIV wieku*, Drukarnia Czas, 1901, s. 10.

⁷⁹ Sedlar, s. 328.

vermiştir.⁸⁰ Söz konusu süreçte kent meclisleri ise bölgesel mahkeme statüsü ve fonksiyonlarını korumayı sürdürmüşlerdir. 1454 Nieszawa İmtiyazları'na göre kraliyet mahkemelerinin soylular üzerindeki otoritesinin iptali edilmesi ve kraliyet resmî görevlilerinin kundakçılık, saldırı, hırsızlık, tecavüz gibi davalarda söz haklarının sınırlı olması, Kral IV. Kazimierz Jagiellończyk (1440-1492) tarafından eski kent meclisinin öneminin arttırılmasına sebebiyet vermiştir.⁸¹

Alman düzeni altındaki Polonya kasabalarının, esasen kasabanın siyasî durumuna ve yasal yetkilerin çoğunluğunun belirli yerel yetkililerin ellerinde toplanmasına bağlı olarak suçları, seçilmiş mahkemelere aktarma konusundaki modelleri farklıdır. Bu doğrultuda Wrocław ve Kraków'daki XIV. ve XV. yüzyıl kent meclisi üyeleri, geniş cezaî yargı yetkisine sahip ve çeşitli suç türlerini yargılamaktan sorumlu olmuşlardır.⁸² Ancak bahsedilen yasal düzenleme ve yaptırımların büyük bir bölümü daha ziyade sıradan halk için geçerli olup; soylu kesim için bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Zira XIV. yüzyılda Polonya'daki soylulara ait mülklerin, kraliyet ve kent mahkemelerinde gerçekleştirilen yargılamalarda dokunulmazlık özellikleri mevcuttur. Hatta kraliyet görevlileri tarafından bu mülklere asla müdahalede bulunulamamaktadır. Soylu kesim 'tepkisizlik' olarak bilinen, sıradan halk veya şövalyelerin şikâyetlerine kayıtsız kalabilme özgürlüğüne sahiptir. Soylulara tanınan imtiyazlar bunlarla da sınırlı değildir. Soylular, işlemiş oldukları suç vatana ihanet kadar ağır olsa dahi yargılanmaları yapılmadan tutuklanamamakta; suçüstü yakalanmadıkları sürece mahkeme kararı çıkıncaya kadar tutuksuz yargılanmakta, hatta kınanamamaktadırlar. Ayrıca soylular kanun kaçaklarını himaye edebilmelerinin yanı sıra köylülerine istedikleri şekilde davranabilme hakkına da sahiptirler. Ancak söz konusu durum 1496 ve 1501 yıllarında çıkarılan kanunlar doğrultusunda yeniden düzenlenerek, köylü kesimi efendilerinin insafına terk eden şato ve kasaba mahkemeleri kaldırılmıştır.⁸³

Polonya'da bir iş yeri satın alabilmek ve kiralayabilmek soyluluk statüsü gerektirmekte olup; utanç verici davranış sergileyen ya da onur kaybına uğrayanlar bu haktan mahrum bırakılmaktadırlar. O dönem sıklıkla uygulanan

⁸⁰ Sedlar, s. 312.

⁸¹ Sedlar, s. 319.

⁸² Wójcik, s. 95.

⁸³ Sedlar, s. 320.

cezalardan biri de sürgün cezasıdır. Bu ceza, şahısların topraklarını terk etmeleri ve mallarına el konulmasıyla neticelenmektedir.⁸⁴ Özellikle XIV. ve XV. yüzyıllarda Polonya'da bulunan yoğun Yahudi nüfusu da kanunlar hususunda göz ardı edilmemiştir. Bu konu her ne kadar fazlasıyla detaylı olsa da, kısaca ifade edecek olursak Yahudilerin tefecilik yapmalarına izin verilmiş; bu hususa ilişkin davalar ise dinî olmayan mahkemelerde görülmüştür. Kilise kanunları doğrultusunda kilise mahkemesi tarafından tefecilik faaliyetleri yasaklanan Hristiyan halkın davalarıyla da prensipte Anayasa Mahkemesi ilgilenmiştir.⁸⁵

Polonya'da XIV. ve XV. yüzyıllarda çeşitli kanunlarla sınırlandırılmak suretiyle kişilere intikam alma hakkı tanınmıştır. Örneğin Mazowsze'de cinayet suçu nedeniyle yalnızca söz konusu duruma maruz kalan şahsa, olaya müteakip altı hafta içerisinde talebini hükümete resmî şekilde iletmesi koşuluyla intikam alabilme hakkı sağlanmaktadır. Talebin neticesinde ceza, mahkeme kayıtlarına geçmiş olup; suçlu ise bir görevli aracılığıyla adının kent pazarı meydanında üç defa duyurulması suretiyle mahkemeye çıkarılmaktadır. Görülen davanın sonucunda mahkeme tarafından para cezası veya göze göz vb. asla bitmeyen kan davası usulü bir uzlaşma şekli olarak sunulmaktadır.⁸⁶ Ayrıca bazı fiziksel ceza yöntemleri de bulunmaktadır. Bu kapsamda el ve kulakların kesilmesi ise sıkça karşılaşılan ceza türleri arasında yer almaktadır. Aslına bakılacak olursa uzuvların kesilmesi vasıtasıyla sakat bırakma, gözlere mil çekilmesi gibi ceza yöntemleri ölüm cezasına nazaran daha insancıl cezalar şeklinde kabul edilmiş olup; özellikle kraliyete karşı baş kaldıranlara bu tip cezalar uygulanmıştır. Faili belirlenemeyen bir cesedin varlığı karşısında tüm bölge halkı zanlı durumuna düştüğünden dolayı her bölge halkının kendi bölgelerinde işlenmiş olan bütün suçları takip etmeleri gerekli görülmüştür. Ancak III. Kazimierz'in Małopolska için çıkardığı kanuna göre aile reislerinin, evlat ya da akrabalarının işledikleri suçlara dair beyanat verme zorunlulukları olmayıp; buna karşılık olarak akrabalarının da böyle bir yükümlülükleri bulunmamaktadır. Köylü ve çiftçiler tarafından işlenen suçlardan ise üzerinde çalıştıkları toprakların sahibi olan lordlar sorumlu tutulmaktadır.⁸⁷

⁸⁴ Sedlar, s. 321-322.

⁸⁵ *Central and Eastern Europe in the Middle Ages, A Cultural History* Piotr Górecki; Nancy van Deusen (Ed.), Tauris Academics, 2009, s. 89.

⁸⁶ Sedlar, s. 322.

⁸⁷ Sedlar, s. 324-325.

Kraków, Poznań, Sieradz, Sandomierz gibi kentler ile ülkenin orta ve güneydoğu kesiminde uygulamakta olan yasal düzenleme suçlulara fiziksel cezadan çok, malî cezalar vermesi bakımından Wislica Yasası'na (1347) nazaran daha hoşgörülü sayılabilmektedir. Roma Hukuku'nda olduğu üzere Polonya Hukuku'nda da suçlar arasında hafif ve ağır şeklinde bir ayırım mevcuttur. Buna bağlı olarak cinayet, kundakçılık, hırsızlık, hainlik (bir soyguncu çetesi tarafından işlenen şiddet) ve yaralamalı saldırı gibi suçlar ağır olarak değerlendirilmekte; hafif suçlar arasında ise hakaret, yaralamadan saldırı ve izinsiz ağaç kesme gibi suçlar yer almaktadır. En ağır suçlar, başlangıçta kralın mahkemesinde dinlenerek, belirlenmekte; alt mahkemeler ise kralın atanmış kraliyet görevlileri olan kale muhafızları gibi kimseler tarafından yönetilmekte ve kralın doğrudan sorumluluğu olmayan ceza davalarında karar vermektedir. Alt mahkemelerde ise kralın doğrudan sorumluluğu olmayan ceza davaları görülmesine rağmen, bu mahkemeler kralın yaptığı atamalarla yönetilmektedir. XIV. yüzyıl Almanya ve Polonya düzenlemelerine göre ceza hukukunun uygulanmasındaki büyük farklılıkların, yerel yetkililere suçla başa çıkmaları için tanınan yasal yetkilerin kapsamına, suç türünün sınıflandırılmasına ve suçların ciddiyetine bağlı olduğu sonucuna varılabilmektedir.⁸⁸

Genel olarak cinayet, tecavüz, yol soygunu ve ev hırsızlığı gibi ağır suçlar ölümle cezalandırılmaktadır. Ancak bu kuralın bir istisnası mevcuttur. Karşılıklı kavgalar sebebiyle meydana gelen yaralamalarda kılıç kullanan tarafın ceza olarak sadece eli kesilirken, hançer (*cultellus*) kullanan ise hançerin silah şeklinde addedilmesi yüzünden ölüm cezasına çarptırılmaktadır.⁸⁹ Farklı türdeki saldırı, soygun, hırsızlık veya cinayet vakaları neticesinde uygulanacak cezalar hususunda belirleyici olarak kabul edilen silahlar kapsamında genellikle kurbanı etkisiz hale getirmek için kullanılan kılıç ve hançer dışında başka keskin aletler de yer almaktadır.⁹⁰

Kavgaların yanı sıra hırsızlıkların cezası, çalınan eşyaların değerine ve vakaların gece ya da gündüz gerçekleşmesine göre değişime uğramaktadır.⁹¹ Şayet bahsi geçen hırsızlık suçu gündüz işlenmiş ve çalınan nesnenin

⁸⁸ Wójcik, s. 94.

⁸⁹ Wójcik, s. 93.

⁹⁰ J. G. Bellamy, *The Criminal Trial in Later Medieval England : Felony Before the Courts from Edward I to the Sixteenth-Century*, University of Toronto Press, 1998, s. 72.

⁹¹ Mikuła, s. 34.

değeri üç şilin altında olması durumunda bu, hafifletici bir sebep şeklinde addedilmekte, suç ise küçük suçlar kapsamında değerlendirilmektedir.⁹² Böyle durumlarda suçluyu asmak yerine, 'deri ve saç' (*ad cutem et crines*) cezası uygulanmakta olup; kişiler kırbaçlanmak ya da saçları kesilmek suretiyle cezalandırılmaktadır.⁹³ Suçlunun işlediği suç karşılığında bir af (yani ölüm veya sağ elinin kesilmesi cezasının affedilmesi) satın alması mümkün olsa da, tüm hakları ve mal varlığını kaybetmektedir.⁹⁴ Ayrıca komşularını soymaktan ve yağmalamaktan suçlu olan kasabalı, kendi evinden olmakta; bir kadının tecavüze uğradığı ev ise yıkılmaktadır. Bu doğrultuda Weichbild hem mahkeme içinde hem de dışında cereyan eden anlaşmazlıkların dostane bir şekilde çözülmesini sağlamıştır. Uzlaşma, hâkim ve jüri üyeleri veya mahkeme dışı anlaşmanın (*metseptimus*) tanıkları tarafından yemin ettirilmek suretiyle tasdik edilebilmektedir. Uzlaşma anlaşmasının ihlâli durumunda sakatlama, ölüm gibi suçlar, bu suçlar karşılığında ödenecek bedellerle cezalandırılmakta olup; bir ihtilafın, çözüldükten sonra tekrar mahkeme önüne getirilmesi yasaklanmaktadır. Bir uzlaşma anlaşması yapılmış olmasına rağmen şikâyette bulunulacak ise mahkeme suç işleyen tarafın para cezası ödemesine karar vermektedir.⁹⁵

Alman yasalarının geçerli olduğu Polonya kentlerindeki cezaî uygulamalara ilişkin bilgilere genellikle suç listeleri ve mahkeme kararları vasıtasıyla ulaşılabilmektedir. Kraków'da yasal hüküm ve cezalar 1360-1422 tarihli yerel yasalar ve şikâyetler listesinde belirlenmiştir. Örneğin 1360-1374 yılları arasında Kraków mahkemesinde yılda yaklaşık 25 adet karar veren 356 ceza davası görülmüştür. Çocuk öldürme, kasten yaralama, kalpazanlık, tecavüz ve birinin ölümüne neden olacak şekilde yaralama gibi

suçlar için yerel mahkeme tarafından verilen genel cezalar kent haklarından yoksun bırakma ve sürgün (*proscripto-prohibitio a civitate*) şeklindedir. Örneğin 1377 yılında 10'u cinayet ve 20'si yaralama olmak üzere kaydedilen 30 suçtaki ortak ceza, men etme yani yasaklamalardan ibarettir. Ayrıca 1388'de 8'i cinayet, 7'si yaralama olmak üzere mahkemelere intikal eden 20 ceza davasının on beşinde kent haklarından yoksun bırakma ve sürgün cezası uygulanmıştır.⁹⁶ Ceza listesi, XV. yüzyıl Polonya kent ve kasabalarında görülen mahkemelerin, suçluların yalnızca küçük bir yüzdesinin serbest bırakılmasıyla neticelendiğini; bununla birlikte sakatlama ve ölüm cezalarının düzenli olarak işleme konulduğunu ortaya koymaktadır.⁹⁷ 1449-1499 dönemine ait Wrocław'daki yerel suç kayıtlarına göre mahkemelere ulaşan davalar neticesinde verilen 211 ölüm cezasının 168'i idam edilerek, 11'i işkence edilerek, 6'sı yakılarak, 20'si boğularak, 6'sı ise başı kesilerek yerine getirilmiştir. 1456-1525 yıllarında gerçekleşen 454 vakada idam cezası verilmiş; bunların 251'i asılmış, 103'ünün başı kesilmiş, 25'i işkence görmüş, 2'si dört parçaya ayrılmış, 39'u yakılmış, 31'i boğulmuş, 3'ü diri diri gömülmüş ve 70'i daha sonra serbest bırakılmıştır. Buna ek olarak yalnızca 1456'da Wrocław'da 14 suçlu ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bahsedilen sayıdan ise 10'u asılmış, 1'i işkence görmüş, 2'si boğulmuştur; ancak aralarındaki bir kişinin ne tür idam cezasına çarptırıldığına dair ayrıntı mevcut değildir. Yine bu kayıtlara göre 1449-1499 yılları arasında 211 suçlunun soygun ve adam öldürme suçundan hüküm giydiği; 1456-1525 yıllarından itibaren bu sayının, yani bu tür suçlardan (cinayet, hırsızlık, soygun, bebek öldürme vb.) hüküm giyenlerin sayısının toplamda 454'e ulaştığı bilinmektedir.⁹⁸ Bu belgelerdeki yerel yasal uygulamalar, Magdeburg Yasası'na dayanmakta ve genellikle suç işleyenlerin ağır şekilde cezalandırılmalarıyla karakterize edilmektedir.⁹⁹

Weichbild'deki suç eylemleri listesi çok uzun değildir. Sadece cinayet (zehirlenme de dâhildir), yaralama, tecavüz, sokakta alenen saldırı, hırsızlık ve hakaret suçlarını kapsamaktadır. Weichbild'de genellikle suç ve ceza sorunları hiçbir zaman ceza muhakemesi sorunlarından ayrı bir şekilde ele alınmamıştır. Yasa, çok sayıda kopyalama işlemi sırasında metinsel varyantların ortaya çıkmasını pratik olarak kaçınılmaz kılan hükümlerden oluşmaktadır.

⁹⁶ Wójcik, s. 234.

⁹⁷ Wójcik, s. 244.

⁹⁸ D. Wojtucki, "Publiczne Miejsca Straceń na Dolnym Śląsku od XV do XIX Wieku", *Fundacja Zamek Chudów*, 2009, s. 470-471.

⁹⁹ Wójcik, s. 93.

⁹² Irina Meltzer, *A Social History of Disability in the Middle Ages, Cultural Consideration of Physical Impairment*, Routledge 2013, 228.

⁹³ *Encyclopaedia Americana, A Popular Dictionary of Arts, Sciences, History, Politics and Biography* 6, Lea & Blamchard 1847, s. 137.

⁹⁴ Orta Çağ'da, işlenen suçlar için bazı durumlarda af satın alma kavramı mevcuttur. Affin, genellikle hükümdarlar veya diğer otoriteler tarafından bahşedilmesinin yanı sıra maddî olarak da elde edilebilmektedir. Bu ödemeler, pişmanlık gösterme, bağışlanma talebi veya yöneten otoriteye bağlılık gösterme şeklinde değerlendirilebilmekte olup; affin bedeli, işlenen suçun ciddiyetine ve bahşeden otoritenin takdirine istinaden değişebilmektedir. Orta Çağ boyunca söz konusu affin koşulları farklı bölgeler ve zaman dilimlerinde farklılık göstermiştir. Affedilme genellikle siyasi veya sosyal etkiye bağlıdır ve herkesin bu ayrıcalığa eşit erişimi mümkün olmamaktadır. Ayrıca bazı suçlar, özellikle ağır ya da devlete karşı işlenenler affa uygun bulunmamaktadır Tarlow; Lowman, s. 32-33.

⁹⁵ Mikuła, s. 16.

Weichbild'e göre cezaî sorumluluk ve cezanın ağırlığı, gerçekleştirilen eylemin koşullarına bağlıdır. Ayrıca yapılan düzenlemeler tarafların davranışlarına istinaden yargılama seçimine izin vermektedir. "Bunu kim başlattı?" sorusunun sorulması, güçlü bir davacının nasıl engellenebileceğine örnek teşkil etmektedir. Zira Weichbild'in Sandomierz ve Kraków versiyonlarının 37. maddesine göre, bir arbedeye dâhil olan tarafların dava açılması karşısında uygulanan prosedürde farklılıklar ortaya çıkmaktadır¹⁰⁰. Yasanın Sandomierz versiyonuna göre taraflardan biri aldığı yaralardan dolayı ölecek olursa, akrabası diğer tarafa cinayetten dava açabilmektedir. Sanık daha sonra kavgayı kendisinin başlatmadığını iddia ederek suçlamayı çürütebilmekte ve altı tanığın (*compurgator-metseptimus*: bir sanığın karakter veya davranışına yemin etmek suretiyle kefil olan kişi) yeminiyle kendini temize çıkarabilmektedir. Buna alternatif olarak merhumun akrabası işkenceyle sorgulama talep ederse sanığın bunu kabul ederek, meydan okumaktan başka seçeneği kalmamakta; gücünü yitirmesi durumunda da hayatını kaybetmektedir. Genel kurallar yasanın tüm versiyonları için müşterek olsa dahi Kraków versiyonu bunları bazı özel düzenlemeler vasıtasıyla tamamlamaktadır. Sadece Weichbild, yemin eden şahısların çağrılmasına ilâveten kesin bir ispat aracı olarak, ölen kişinin akrabasının sanığın işkence ile sorgulanması talebine izin vermektedir. Kanun, sanık için kaybedilen düellonun ölüm cezasına eşdeğer olduğu konusunda ısrar eden Kraków versiyonunu da benimsemektedir. Sanığa yemin edecek kimseleri toplaması için tanınan süreye ilişkin hüküm de değişime uğramakta olup; Sandomierz versiyonu bu işlemin yalnızca altı hafta içinde gerçekleşmesi gerektiğini şart koşmaktadır. Ayrıca söz konusu versiyonun 12. maddesi bir yaralama vakasında suçlanan kişilerin sayısının, yaralananların sayısını geçmemesi gerektiği koşulunu ihtiva etmektedir. Şayet davacı çok sayıda kişiye karşı suçlamada bulunursa bu sınırın üzerinde olanlar altı tanığın yemini ile kendilerini temize çıkarabilmektedirler.¹⁰¹

Bir suçun işlenmesi ile resmî suçlama arasında geçen süre, yani delil sunmada öncelik hakkı da oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Bilhassa yasanın 10. maddesine göre, davacının davayı ertesi güne ertelemesi, sanığa suçlamadan aklanma doğrultusunda altı adet tanık gösterme hakkını sağlamaktadır. Hem Kraków versiyonu hem de Weichbild, bu rolü oynayanın hâkim olduğunu iddia ederek, ne davacının ne de davalının yasal işlemlerden sorumlu olmadığı konusunda ısrar etmektedir. Bu hükmün, yemin etmeye

gerek olmayan alacakların tahsili davasıyla (mahkeme takvimi ve resmî olarak belirlenen yerler dışında) özet olarak ilgilenmesine izin veren hükümde yer alması dikkat çekicidir.¹⁰²

Weichbild yemin, işkence ile sorgu ve soruşturma gibi kanıt türlerini benimsemektedir. Çünkü yasa tanık ifadesinin sorgulanmasını (*pro falso*) mümkün kılmaktadır. Ayrıca 53. madde durumu öğrenmek ve mahkemeye rapor vermek üzere üç şahsın, yaralı kişinin yanına gönderilmesini öngörmektedir. Elde edilecek sonucun ise yalnızca bir ceza mahkemesinde değil, mahkemenin dikkatine delil sunmada öncelik hakkına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak fail suçüstü yakalandığında ve deliller hazır olduğunda, bu koşulun daha fazla müzakere edilmesine gerek yoktur. Kanundaki değişiklikler, 37. maddeye, yani arbedede ölümcül yaralanma durumlarında cezanın süresine ilişkindir. Bununla birlikte Weichbild, altı haftalık süre sınırını davalının yemin edeceği, birbirini izleyen iki haftalık dönemlerden birini seçmesine izin veren bir maddeyle değiştirerek, Kraków versiyonunu izlemektedir. Bu, süre sınırının resmî tatilde sona ermesi durumunda hâkime yargılamayı erteleme hakkı veren bir kuralla daha da değiştirilmiştir.¹⁰³

Yargılama kapsamında yasada konuşma güçlüğü çeken kimseler de unutulmamıştır. Ek olarak, kekeme bir kişinin yemin usulünün ikinci kez gözden geçirmesine izin veren bir değişiklik resmî prosedürün katılığı yumuşatılmıştır. Weichbild'de Kraków versiyonu örneğinden esinlenen önemli bir değişiklik de kişilerin tanıklıktan çekilme olasılıklarıyla ilgilidir. Hâkimden izin alınmaması ve söz verildiği gibi yemin edilmemesi, sekiz zloti ile cezalandırılmakta ve bu, her bir uygunsuzluk durumu için ayrı ayrı ödenmektedir. Söz konusu dönemde Polonya'da yaşayan yoğun Yahudi nüfusu da göz ardı edilmemiş; ettikleri yeminler bazı değişikliklere tabi tutulmuştur. Bu değişiklikler yemin töreninin detayları, yemin edenin kıyafeti, jesti ve edilen yeminin üslubu ile ilgili hususlardan müteşekkildir. Yahudiler kendi yasaları olan *iuramentum Judaeorum* oluştururken ise Magdeburg Yasası'nın Kraków ve Sandomierz versiyonlarının metinlerinden yararlanmışlardır.¹⁰⁴

¹⁰² Mikula, s. 167.

¹⁰³ Mikula, s. 168.

¹⁰⁴ Mikula, s. 169.

¹⁰⁰ Mikula, s. 165.

¹⁰¹ Mikula, s. 166.

SONUÇ

Eski dönemlerde çoğu ülkede kanunlar yazılı hale getirilmelerine karşın, bazı ülkeler bu hususta sözlü geleneklerini sürdürerek, kanunların uygulanmasını yöneticilerinin inisiyatiflerine bırakmışlardır. Bunun anlamı ise cezaların, emsalleri doğrultusunda tatbik edilmesi olmuştur. Ancak kimi toplumlarda kanunların yazılı olmayışı, verilen cezaların yoruma açık ve tek taraflı olmasına sebebiyet vermiş; dolayısıyla kanunların güçlülerden yana olma ihtimali ortaya çıkmıştır. Adaletin sağlanması hususunda haksızlıklara yol açabilen bu durumun giderilmesi maksadıyla Orta Çağ'da dünyanın pek çok yerinde kanunlar yazılı hale getirilmeye gayret edilerek, hangi suçlara, hangi cezaların verilmesi gerektiği belirlenmiştir. Tıpkı günümüzde olduğu üzere Orta Çağ toplumlarında da cezaların öncelikli amacı, daima caydırıcı unsurlar taşıması ve cinayet gibi ağır suçların cezaî karşılıklarını sağlaması olmuştur.

Roma İmparatorluğu'nun hukuk sistemi olan ve Avrupa hukukunun temelini teşkil eden Roma Hukuku, Geç Orta Çağ döneminde başta İtalya olmak üzere kurulan üniversiteler aracılığıyla tüm kıtaya yayılmaya başlamıştır. Bu durumdan etkilenen ülkeler arasında Polonya da bulunmaktadır. Zira Polonya kentleri, gelişmiş savunma yapıları, ticaret yolları ve yaşanan göçlerin sonucu olarak yavaş yavaş topraklarını genişletmek suretiyle nüfuslarını artırmaya başlamışlardır. Ancak söz konusu büyümeyle birlikte bazı sorun ve gereksinimler ortaya çıkmış; kontrolü, dolayısıyla da adaleti sağlamak amacıyla birtakım hukukî uygulama ve düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur. Özellikle XIV. yüzyılın başlarındaki hukukî yapı, iki yüz yıldır sürmekte olan kırsal ve kentsel yerleşimlerin büyük ölçüde genişlemesi ve yeniden düzenlenmesinin yanı sıra yine aynı süreçte yaşanan Alman yayılmacılığının bir neticesi olarak Polonya'da tanınan Magdeburg Yasası'ndan önemli ölçüde etkilenmiştir. Polonya'da Geç Orta Çağ döneminde benimsenen bu yasanın bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda düzenlenmiş farklı versiyonları mevcuttur. Bunlardan biri de Weichbild'dir. Weichbild'in hüküm ve ifadelerinde, Polonya Krallığı toplumunun gereksinimlerini karşılayabilmek için yeni bir kanun üretmekten ziyade, pratik kaygılar nedeniyle bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ise kent yönetiminden, adaletin sağlanmasına; ceza hukukundan, veraset düzenine; mülkiyetin devrinden, hukukî yükümlülükler kadar hayatın neredeyse tüm alanları etkilenmiştir.

Orta Çağ Polonya'sının hukuk sistemi Roma Hukuku'nun yanı sıra yerel gelenekler ve uygulamaların bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Söz konusu

sistem, dönemin hükümdar ve bölgesel yöneticilerinin emir ve yasalarına dayanmakta olup; ceza uygulamaları ise hükümdarın iradesi doğrultusunda değişebilmektedir. Bu dönemde cezaların amacı caydırıcılık ve suçluların cezalandırılmaları suretiyle toplum düzenini temin etmek olmuştur. Verilecek cezaların kapsamı suçun ciddiyeti, dolayısıyla mağdurlara ve topluma olan etkisine bağlı olarak belirlenmektedir. Roma Hukuku her ne kadar Polonya hukuk sisteminin temelini teşkil ediyor olsa da, cezaların uygulanması noktasında Polonya Krallığı ile Roma İmparatorluğu arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Bu konuda özellikle idam cezaları ön plana çıkmaktadır. Cinayet, tecavüz, yol soygunu ve ev hırsızlığı gibi ağır suçlar karşılığında genellikle ölüm cezasına hükmedilse de, bu ceza Roma vatandaşlarına nadiren uygulanmaktadır. Ancak Roma'da pek fazla infaz edilmeyen idam cezalarının, Polonya'da sıklıkla ve değişik şekillerde uygulandığı anlaşılmaktadır. Aslına bakılacak olursa Roma'ya nispeten daha katı ve acımasız olarak nitelendirilebilecek Polonya hukuk sisteminin buradaki amacının, cezaların caydırıcılığından yola çıkılarak, suçların tekrarını en aza indirmek olması mümkündür. Ayrıca Orta Çağ Polonya'sında ceza hukukunun dinî otoritelerle de yakından ilişkili olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Kilise, suç işleyen kişilerin yargılanma ve cezalandırılma süreçlerinde etkin bir rol oynamakta; bazı durumlarda dinî törenler veya tövbe gibi ceza yöntemlerini teşvik ederken, ağır suçlar için ölüm cezası verilmesini desteklemektedir. Neticede Roma Hukuku kökenli Orta Çağ Polonya ceza hukukunun, yerel uygulamalar ve dinî otoritelerin etkisiyle şekillendiği sonucuna varılmaktadır. Türü ve miktarı, suçun ciddiyetine ve toplumsal etkisine bağlı olarak değişmekte olan cezaların uygulanması hususunda ise Polonya Krallığı hükümdarlarının yetkileri ve kilisenin etkisi belirleyici olmuştur.

KAYNAKÇA

- Amielańczyk K, “Purposes and Functions of Public Punishment in Roman Law in the Perspective of Justinian’s Codification”, *Studia Prawiczone Kul* 4 (80), 2019, s. 21-37.
- Araz N D, “Roma Hukukunda Ceza Koşulu (*Stipulatio Poenae*)”, Ankara Üniversitesi SBE, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2018.
- Armstrong J A, *Nations Before Nationalism*, The University of North Carolina Press, 1982.
- Aybay A; Aybay R, *Hukuka Giriş*, Genişletmiş 8. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 394, 2012.
- Bąkowski K, *Sądownictwo Karne w Krakowie w XIV wieku* [Criminal Justice in Kraków in the Fourteenth Century], Drukarnia Czas, 1901.
- Bellamy J G, *The Criminal Trial in Later Medieval England: Felony Before the Courts from Edward I to the Sixteenth Century*, University of Toronto Press, 1998.
- Benes V, *The Vanguard of the ‘Drang nach Osten’*, Czechoslovak National Council of America, 1943.
- Central and Eastern Europe in the Middle Ages, A Cultural History* Piotr Górecki; Nancy van Deusen (Ed.) Tauris Academics Studies, 2009.
- Chołoniewski A, *The Spirit of Polish History*, The Polish Book Imprinting Co. Inc., 1918.
- Mc Clintock A, “Callistratus”, *Encyclopedia of Ancient History*, 2019, s. 1-2.
- Çelebican K Ö, *Roma Hukuku*, Yeni Medenî Kanuna Göre Uyarlanmış 13. Basım, Turhan Kitabevi, 2008.
- Çelebican K Ö, *Roma Hukuku*, 18. Baskı, Turhan Kitabevi, 2020.
- Dabrowski P M, *Poland, The First Thousand Years*, Northern Illinois University Press, De Kalb, 2014.
- Davies N, *God’s Playground, A History of Poland, The Origins to 1795 Vol. 1*, Columbia University Press, 2005.
- Encyclopedia of Society and Culture in the Medieval World* Pam J. Crabtree (Ed.), An Imprint of Infobase Publishing, 2008.
- Encyclopaedia Americana, A Popular Dictionary of Arts, Sciences, Literature,*

History, Politics and Biography, Vol. 6, Lea & Blachard 1847.

- Erdoğan B/ Tahiroğlu B, *Roma Hukuku Pratik Çalışmaları-Meseleleri*, Ekin Yayınevi, 2014.
- The Foreign Quarterly Review, Vol. XXVII*, Black; Armstrong, 1841.
- Geary J, *Before France and Germany*, Oxford University Press, 1988.
- Gözler K, *Hukuka Giriş*, 10. Baskı, Ekin Yayınları, 2013.
- Hallihan C P, “The Latin Vulgate”, *Quarterly Review* 579, 2007, s. 8-15.
- Harman Ö F, “Kitab-ı Mukaddes”, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi* 26, 2002, s. 75-76.
- Kayak S, “Roma Hukukunda Cezaî Şart”, *İÜHFİM, C. LXIV, S. 1*, 2006, s. 237-258.
- Knoll P W, ‘A Pearl of Powerful Learning’ in William J. Courtenay, Jürgen Miethke, Frank Rexroth and Jacques Berger (Ed.), *The University of Cracow in Fifteenth-century, Educational and Society*, Brill, 2016.
- Knütel R, *Stipulatio Poenae*, Studien zur Römischen Vertragsstrafe, Böhlau, 1976, s. 27-65.
- Koredczuk J, “Konrad z Opola i jego dzieło”, *XVI/ 4 (1) Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, Uniwersytet Opolski, 2018, s. 29-38.
- Koschaker P; Ayiter K, *Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1993.
- Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* pod redakcją Wacława Urusaka, Doroty Malce, Kazimierza Barana, Macieja Mikuły 4, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2011.
- Küçük E, “XII. Yüzyıl Rönesansı ve ‘Yeniden Doğan’ Roma’yı Günümüze Bağlayan Son Halka: Pandekt Hukuku”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2007, s. 111-122.
- Lauren P G, “The Foundations of Justice and Human Rights in Early Texts and Thought”, Dinah Shelton (Ed.), *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2013.
- Lerski G J, *Historical Dictionary of Poland (966-1945)* Piotr Wróbel & Richard J. Kozicki (Ed.), Greenwood Publishing Group, 1996.

- Lück H, “Aspects of the Transfer of the Saxon-Magdeburg Law to Central and Eastern Europe”, *Zeitschrift des Max-Planck-Instituts für Europäische Rechtsgeschichte*, 2014, s. 79-84.
- Meltzer I A, *Social History of Disability in the Middle Ages, Cultural Consideration of Physical Impairment*, Routledge, 2013.
- Mikuła M, *Municipal Magdeburg Law (Ius municipale Magdeburgense) in Late Medieval Poland*, Brill, 2020.
- Mirić F, “System Punishment in Roman Law”, *Iumanum, Societas pro Iure Romano Article*, January, 2017, s. 1-9.
- Morfill M A, *The Story of the Nations, Poland*, G. P. Putnam's Sons, 1893.
- Oğuz E E, *14. ve 15. Yüzyıllarda Polonya Krallığı (Siyasî, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yönden)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2022.
- Pershina Y, “The System of Punishments in the Ancient Rome”, *Modern European Researches*, 2017, s 78-86.
- Pogonowski I C, *The First Democracy in Modern Europe*, Hippocrene Books, Inc., 2010.
- Prudnikov M N, *The Roman Law: Textbook*, Moscow Publishing House, Yurayt, 2010.
- Rappoport A S, *Of Poland from Ancient Times to the Insurrection of 1864; Together with a Brief Account of Its Political Life, Language and Literature*, Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co. Ltd., 1915.
- Riggsby A M, *Roman Law and the Legal World of the Romans*, Cambridge University Press, New York, 2010.
- Šarkić S v *The Influence of Byzantine Law in East Central Europe* in Šary, P. Lectures on East Central European Legal History, Miskolc, Central European Academic Publishing, 2022.
- Schleswiger R B, “Polish Law Throughout the Ages”, *Cornell Law Review* 57 (5) *May Article* 7, 1972, s. 850-854.
- Sedlar J W, *East Central Europe in the Middle Ages, 1000-1500*, University of Washington Press, 1994.
- Sjörgen W, *Ueber die Römische Conventionalstrafe und die Strafklausen der*

fränkischen Urkunden, Carl Heymanns, 1896.

- Tahiroğlu B, “Roma Hukukunda Suçların Genel Nitelikleri ve Modern Türk Hukukuna Etkileri, Türk- İtalyan Karşılaştırmalı Ceza Hukuku I, Türk ve Roma Hukukunun Genel Sorunları”, Prof. Dr. Yener Ünver (ed.), 2014, s 25-42.
- Tarlow S/ Lowman E B, *Harnessing the Power of the Criminal Corpse*, Palgrave Macmillan, 2018.
- Türkoğlu H G, *Roma Hukukunda Suç ve Ceza*, Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Ullmann W, *The Sources of History: Studies in the Uses of Historical Evidence, Law and Politics in the Middle Ages, An Introduction to the Sources of Medieval Political Ideas* G R. Elton (Ed.), Cambridge University Press, 1975.
- Umur Z, *Roma Hukuku Lügati*, Fakülteler Matbaası, 1983.
- Viktorivna D N, “The Difference between Historical and Legal Terms Magdeburg and German Law”, *Modern Approaches to the Introduction of Science into Practice 30-31 March X. Scientific and Practical Conference*, San Francisco, 2020, s. 405-415.
- Wojtucki D, “Publiczne Miejsca Straceń na Dolnym Śląsku od XV do XIX Wieku” [The Public Places of Executions in Lower Silesia from the Fifteenth to Nineteenth Century], *Fundacja Zamek Chudów*, 2009, s. 470-471.
- Wójcik K, “*The Exercise of Criminal Justice in Medieval Towns: A Comparison of English and Polish Jurisdiction*”, A Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in Law The University of Exeter, 2019.
- Zamoyski A, *The Polish Way, A Thousand-Year History of the Poles and Their Culture*, John Murray Publishers Ltd., 1987.
- <<https://www.encyklopedia.pwn.pl/haslo/ortyle;3952020.html>>, Erişim Tarihi 14 Şubat 2023.